

RAPPORT

Den verdifulle kystkulturen i Nordland Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Besøksadresse:

Dronningensgate 13, 0152 Oslo

Postadresse:

Postboks 8196 Dep. N-0034 Oslo

Telefon: (+47) 22 94 04 00

Telefaks: (+47) 22 94 04 04

www.ra.no/postmottak@ra.no

Denne sluttrapporten er en av tolv sluttrapper fra pilotprosjektene i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Rapportene beskriver prosjektenes egne erfaringer og synspunkter. Riksantikvaren som programansvarlig, overleverer sin rapport til Miljøverndepartementet. I tillegg rapporterer forskningsinstitusjonene Nordlandsforskning og Telemarksforskning som har evaluert arbeidet i programmet.

Alle prosjektrapportene med vedlegg kan lastes ned på nettstedet ra.no eller verdiskaping.info

På nettstedet vil Riksantikvaren legge ut nyttig informasjon om hvordan kulturminner kan brukes som ressurser i samfunnsutviklingen. Aktuelle dokumenter, artikler, filmer fra alle prosjektene og lenker til videre lesing vil ligge på denne nettsiden.

Den verdifulle kystkulturen i Nordland

Med kulturarven som ressurs for utvikling

© Riksantikvaren 2011
www.ra.no

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med Åndsverksloven eller avtaler om kopiering med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel

Design: Big picture as

Omslagsbilder: Hanne Jakhelln, Anne Helene Gjelstad, Bjarne J. Eriksen

Øvrige bilder: Hanne Jakhelln, Bjarne J. Eriksen, Gisle Ebbesen, Marianne Lind, Øksnes Kystlag, Vinstad grendelag, XX Lofoten

Parajett er et
Svanemerket
trykkeri
Lisens 341.630

Innhold

SAMMENDRAG.....	3	Verdiskaping.....	18
FORORD	4	Miljømessig verdiskaping	19
PILOTPROSJEKTET	4	Sosial verdiskaping.....	20
Bakgrunn	4	Kulturell verdiskaping.....	21
Målsettinger	5	Økonomisk verdiskaping	22
Målgrupper.....	6	Konsekvenser for kulturminner og kulturarven	23
Organisering.....	6	KUNNSKAP OG KOMPETANSEOPPBYGGING.....	24
Kulturminner, kulturmiljø og landskapet.....	7	Mobilisering av aktører	24
Finansiering.....	10	Kobling av aktører – En dørs politikk	24
PROSJEKTPROSESSEN	13	Næringsutvikling og aktivisering av kulturarven	24
Arbeidsmetodikk og prosesser	13	Suksesshistorier	25
NETTVERK OG KUNNSKAPSUTVIKLING	14	Utvidelse av programmet	26
Erfaringsarenaer	14	Flaskehalsar og særlege utfordringar	26
Offentlege myndigheter	15	ANBEFALINGER	28
Næringsliv.....	15	Aktører	28
Kompetansmiljøer	16	Kulturminnemyndighetene	28
Eiere	16	VIDEREFØRING.....	28
Frivillige	17	Konkrete tiltak i forhold til videreføring	28
Befolkning.....	17	FORANKRING I PLANDOKUMENTER.....	29
Samordning av virkemidler	17	Fotnoter	29
RESULTATER	18		

Sammendrag

Nordland fylkeskommune har gjennomført et verdiskapingsprogram for kulturminner, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, i perioden 2005-2010. Satsingen har vært pilotprosjekt i det nasjonale verdiskapingsprogrammet på området, igangsatt av Miljøverndepartementet og driftet av Riksantikvaren. Lofoten og Vega var prosjektområder frem til utvidelse av området i 2009. Da ble Rognanfjæra, Nyksund, Meløygården og Kjeøy handelssted innlemmet i satsingen. Målet med utvidelsen var å teste hvordan erfaringer og metodikk fra hovedprosjektområdene kunne overføres til øvrige deler av fylket.

Hovedmålet har vært å ta i bruk kystens kulturarv i utvikling og verdiskaping i Nordland og å integrere kulturarven i de viktigste utviklingsarenaene i fylket. Satsingen er forankret i Utviklingsplan for Nordland 2004-2007 og 2008-2011 med resultatområdene kompetanse, innovasjon og nyskaping, regionbygging og infrastruktur. Gjennom satsingen er det bygd opp gode eksempler på verdiskaping med kulturelle, sosiale, miljømessige og økonomiske ringvirkninger for både bedrifter og lokalsamfunn. Mye av arbeidet i pilotprosjektet har vært knyttet til arbeidet med det utvida verdiskapingsbegrepet. Aktørene har vært igjennom en bevisgjøring i forhold til hvordan sosiale, kulturelle, miljømessige og økonomiske verdier sammen gir en bedre forståelse av kulturarven som ressurs for utvikling.

Fylkeskommunen har etablert et omfattende samarbeid med ulike aktører i satsingen. Casene styres av kommuner, aksjeselskap, næringselskap, enkeltmannsforetak, grendelag, innbyggerforeninger, museer, private, festivaler, historielag, folkehøgskole, kulturskole, stiftelser, teater og forsøksring. Det er med andre ord etablert samarbeid med mange ulike deler av verdiskapingskjeden i forhold til kulturarven. I perioden er det valgt ut nærmere 100 case som har som mål å skape kulturell, sosial, miljømessig og økonomisk verdiskaping knyttet til kulturarven. Initiativene har størst grad kommet fra det lokale nivået og den lokale forankringen menes å være god. Satsingen har avdekket flaskehalsen i forhold til hvordan antikvariske verdier kan bevares samtidig som man får til ny utvikling, muligheter for finansiering og samordning i virkemiddelapparatet. Resultatene viser også at kunnskapsoppbygging og gode eksempler er med på å endre holdninger til kulturminnevernet, noe som gir bedre vilkår for bevaring av verneverdige bygninger. I det videre arbeidet vil det være viktig å fortsette

å bygge opp kompetanse og kunnskap om kulturarvens betydning for utvikling.

Gjennom casene er mange bygninger restaurert med ny bruk som mål. I Lofoten er 24 istandsettingsprosjekter gjennomført. Dette involverer 27 bygninger, ei Listerskøyte, ei gammel ferge og 7 historiske hager. I flere av prosjektene er ytterligere bygg satt i stand uten støtte fra verdiskapingsprogrammet fordi eierne har sett at dette har positiv innvirkning på totaliteten. På Vega er 10 bygninger restaurert som en del av pilotprosjektet. Det er gitt støtte til prosjekter der det har vært en tydelig plan for forretningsmessig bruk etterpå. I perioden har vi mottatt mange søknader med istandsetting som mål, men de har ikke fått innpass i programmet. I Nyksund er 4 bygninger under istandsetting, på Rognan 5, i Meløygården 2 og på Kjeøy 2. I alle disse områdene vil flere bygninger bli istandsatt etter hvert. Den immaterielle kulturarven er også dokumentert og satt i virksomhet i perioden. Aktørene har i stor grad innsett at fortellinger er en viktig ressurs også for økonomisk utvikling i tillegg til den sosiale og kulturelle dimensjonen.

Satsingen har bidratt til en god kombinasjon av bruk og vern, selv om det har vært mange utfordringer underveis. Det er etablert flere nye selskap, mange bedrifter har utvidet sin virksomhet og det er skapt flere helårs og deltidsarbeidsplasser som et resultat av pilotprosjektet. Det er særlig gledelig å se at mange kvinnelige gründere har fått realisert sine forretningsplaner gjennom Den verdifulle kystkulturen i Nordland.

I tillegg til utvelgelse av case har det vært en klar strategi å nå ut til ulike arenaer med satsingen. Fra kommunene har både politisk og administrativt nivå vært viktig for å forankre satsingen og skape godt grunnlag for utvikling og diskusjon av verdiskapingens ulike utfordringer. Nettverkene, etablerte samarbeid, søknadsbasen og utvalgte case utgjør kunnskapsbasen i prosjektet. Erfaringene viser at nettverkene har vært nyttige for utvikling av kunnskap om hvordan kulturarven kan aktiviseres til næringsutvikling og utvikling av lokalsamfunn. De har også bidratt til å løfte problematikken inn på utviklingsarenaene. Dette har gitt varige verdier gjennom implementering i ulike satsinger videre på regionalt nivå, og økt bevissthet omkring problematikken lokalt.

En viktig del av pilotprosjektet har vært å opp-

nå ny kunnskap om hvordan kulturarven kan være en ressurs for utvikling. Delmålene med den nasjonale satsingen er oppnådd gjennom:

- bruke kulturarven som ressurs til beste for befolkning, næringsliv, og lokalsamfunn gjennom lokale prosesser, holdningsendringer hos befolkning og virkemiddelapparat, styrket lokal identitet og ikke minst bedre samarbeid mellom virkemiddelaktørene
- kulturarven er tatt bedre vare på gjennom ny bruk av bygninger, kurs i byggeskikk samt oversikt over utfordringer knyttet til antikvarisk istandsetting og ny bruk
- kunnskap er utviklet og spredt gjennom etablering av nettverk, gode eksempler, dialog med aktørene og ny kunnskap i virkemiddelapparatet om hvordan verdiskapingspotensialet kan utløses

Den viktigste læringen har vært:

- gjennom dialog mellom ulike aktører oppnås gode løsninger som både ivaretar kulturminner og bidrar til utvikling
- det er behov for bedre kommunikasjon om hvordan kulturminner kan utnyttes som ressurs
- kunnskap og kompetanse om kulturminnevern krever dialog og holdningsendringer
- fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør har vært proaktiv og tydelig og dette har åpnet mulighetsrom for samhandling mellom forvaltningsnivåene
- tilrettelegging og samarbeid på tvers bidrar til utviklingsorienterte tiltak og gode beslutningsprosesser
- opplæring og bevisgjøring i tenkingen omkring det brede verdiskapingsbegrepet har gitt resultater i form av kulturell, økonomisk, sosial og miljømessig verdiskaping
- det er etablert en fylkeskommunal arbeidsform med dreining fra saksbehandling til samhandler og prosessorientert utviklingsgenerator gjennom pilotprosjektet
- bedre samarbeid mellom avdeling for nærings- og regional utvikling og kultur og miljø/Kulturminner i Nordland
- kulturminner som ressurs for utvikling har fått en plass på ulike arenaer i prosjektområdene spesielt og fylket for øvrig generelt

Den verdifulle kystkulturen i Nordland har løftet frem gode eksempler for hvordan kulturarven kan være en ressurs for utvikling av nordlands-samfunnet. Dette gir godt grunnlag for det videre arbeidet med både kulturminnevern og utvikling i Nordland. Nordland fylkeskommune viderefører erfaringene, metodene og nettverkene i ny satsing på kulturnæringene fra 2011.

Forord

Nordland fylkeskommune har i samarbeid med Riksantikvaren gjennomført en pilot i det nasjonale verdiskapingsprogrammet på kulturmineområdet i perioden 2005-2010. Piloten er gjennomført under navnet Den verdifulle kystkulturen i Nordland. I løpet av satsingen har det vært bred mobilisering av lokalsamfunnene i prosjektområdene og nærmere 100 delprosjekter er igangsatt. Pilotprosjekter er nybrottsarbeid, men gir også viktig kunnskap om hvordan virkemidlene er tilpasset virkeligheten og de behovene som finnes hos aktørene.

Fylkesrådet i Nordland har vært aktive i prosessen i hele perioden fordi en har sett at en gjennom verdiskapingsprogrammet har aktivisert kulturarven på en tydelig måte. Dette har kom-

met lokalsamfunnene til gode, og dermed også hele fylket. Verdiskapingsprogrammet har vist at det er stor interesse for og vilje til å ta vare på den kulturarven i Nordland. Rammene for satsingen har gjort det mulig å bidra både med prosesskompetanse og tilskudd til enkelttiltak på en slik måte at både kulturminnene og næringslivet har hatt stort utbytte av innsatsen.

Kulturminner er en viktig del av menneskers identitetsfølelse. De er også bærere av kunnskap om fortiden som har formet den nåtiden vi lever i i dag. Verdiskapingsprogrammet har vist at kulturminner også er en viktig ressurs for næringsutvikling.

Nordland fylkeskommune er takknemlige for at vi har fått muligheten til å teste ut hvordan

kulturarven kan aktiviseres som en ressurs for utvikling. Erfaringene fra programmet er derfor tatt med i vår videre satsing på kulturnæringer i Nordland.

Samarbeidet med Riksantikvaren og Miljøverndepartementet har vært spennende og bidratt til de gode resultatene. Vi vil i tillegg berømme alle lokale prosjekteiere og kommunene Røst, Værøy, Moskenes, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Vega, Saltdal, Meløy, Øksnes og Lødingen for et godt samarbeid i prosjektperioden.

Odd Eriksen
fylkesrådsleder

Pilotprosjektet

Bakgrunn

Nordland fylkeskommune ble høsten 2004 forespurgt av Riksantikvaren om å sette i gang med en målrettet prosess for å ivareta kystens kulturarv i Nordland. Dette som en pilot i det kommende verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet som skulle startes opp i etterkant av St. melding nr 16, 2005, Leve med kulturminner. En del av utgangspunktet var det nasjonale kystkulturseminaret som ble arrangert i Svolvær våren 2004, hvor problemstillinger knyttet til fiskeværernes videre utvikling var tema. Reiselivet hadde allerede

en sentral plass i utviklingen av Lofoten, og på Vega forventet man økt interesse på grunn av verdensarvstatusen. Områdene var definert til å ha et stort utviklingspotensial i forhold til å aktivisere kulturarven til ny næringsutvikling. Siden satsingen var et pilotprosjekt som skulle få frem gode eksempler for bruk og vern, valgte man ut prosjektområder der det var prosjekter nok til å starte opp ganske raskt.

En av forutsetningen fra Riksantikvaren i et notat til Miljøverndepartementet¹, var at en

skulle etablere et nærmere samarbeid mellom fiskerimyndighetene, fiskerinæringen, reiselivsnæringen, museums sektoren, organisasjonene, lokal og regional forvaltning, samt eventuelle andre aktører i en kystregion. Fylkeskommunen ønsket gjennom satsingen å se på hvordan kystkulturen kunne aktiviseres til ny næringsutvikling i områder hvor presset hadde vært stort de senere årene. Allerede fra starten av var det viktig for Nordland fylkeskommune å ha fokus på hvordan satsingen kunne bidra best mulig til både en bedre kulturminnepo-

Den verdifulle
kystkulturen
i Nordland

litikk og ny næringsutvikling. Det ble gjennomført et forprosjekt første kvartal 2005 for å avklare målsettinger, omfang av arbeidet, samarbeidspartnere, gjennomføring og roller i hovedprosjektet. Som en del av forprosjektet ble det gjennomført arbeidsseminar i Lofoten i mars 2005 med en bredt sammensatt deltakergruppe. Arbeidsseminaret konkluderte med at helhetstenking, lokal forankring og tilknytning til regionalt utviklingsarbeid måtte være sterkt

Målsettinger

HOVEDMÅLET ER:

Å ta i bruk kystens kulturarv i utvikling og verdiskaping i Nordland. I tillegg skal man integrere kulturarven i de viktigste utviklingsarenaene i fylket.

De viktigste utviklingsarenaene i Nordland er definert i Utviklingsprogram for Nordland 2004-2007 og samme for 2008-2011 (UPN) og rulleres for hvert år. Resultatområdene i UPN er:

- Kompetanse
- Innovasjon og nyskaping
- Regionbygging
- Infrastruktur

Verdiskapingsprogrammet i Nordland er plassert under tema "Felles innsats for felles framtid", resultatområde "Region bygging" og resultatområde "Nordlands identitet". Å integrere kulturarven på disse arenaene innebærer stor grad av samarbeid med lokale aktører og bevissthet omkring de utviklingsprosesser som til en hver tid er i gang i nordlandssamfunnet. Den største utfordringen ligger kanskje i forhold til nyskaping, og det har derfor vært en ambisjon å samarbeide med innovasjonsmiljøene i prosjektområdene for å bidra til økt nyskaping med kulturarven som ressurs.

I utviklingen av pilotprosjektet har forankringen i fylkesplanen vært sentral. Nordland fylkeskommunes reiselivsstrategi har markedsloftet Verdens vakreste kyst. Kystkultur er ett av satsingsområdene, og utformingen av verdiskapingsprogrammet er basert på mange av de samme verdiene som reiselivssatsingen. Programmet er også tilpasset den statlige reiselivssatsingen Verdifulle opplevelser. Det har vært et mål å forsterke dette også gjennom utvelgelse av case i verdiskapingsprogrammet i Nordland.

De ulike delmålene er i samsvar med det nasjonale programmet, men også tilpasset de regionale og lokale utfordringene. Det kan se ut som at utvelgelse av case har hatt større betydning enn øvrige delmål på grunn av antallet case.

i prosessen. Arbeidet ble forankret i kommunene i Lofoten, Vega kommune, samt hos regionale samarbeidspartnere som Innovasjon Norge, Kystverket, Fylkesmannen i Nordland, Forskningsrådet og aktuelle næringsaktører. Fylkesrådet i Nordland vedtok i FR-sak 24/2005 en femårig satsing på verdiskapingsprogrammet (heretter benyttes pilotprosjektet eller verdiskapingsprogrammet som benevnelse) "Den verdifulle kystkulturen i Nordland"

Nettverk og kunnskapsoppbygging har vært avhengig av en stor case-base for å kunne prøve ut ulike metoder for hvordan kulturarven kan aktiviseres. Resultatmålene har vært nyttige styringslinjer i arbeidet innenfor hvert delmål.

DELMÅL 1:

Ta kulturarven aktivt i bruk som basis for næringsvekst og stedsutvikling

– utvelgelse av case

Resultatmål:

- Virke positivt for steds – og næringsutvikling gjennom bruk og vern
- Skape ny tilgjengelighet for bruk og innovativ tilrettelegging av kulturminner
- Sette i stand et representativt utvalg av kulturminner i prosjektområdene
- Identifisere og systematisere aktørene i satsingsområdene
- Fremme bruk av eksisterende bygningsmasse og anlegg
- Fremme levende fiskerihavner og landskapsutvikling
- Gi god forankring til perspektiver som omhandler kvinner, barn og unge
- Satser på god byggeskikk (opprettholde bred håndverkskompetanse)
- Presentere innovativ næring innen formidling
- Gi tydelig verdiskaping for utvalgt område (hvordan dette måles defineres ut fra hvert enkelt case)
- Engasjere øvrige lokale aktører til verdiskaping
- Være symboler for øvrige prosjekter

DELMÅL 2:

Skape arenaer for kulturarven som ressurs - Nettverk

Resultatmål:

- Utvikle kompetanse omkring vurdering av forretningsideer knyttet til kulturarven
- Utvikle infrastruktur/støtteapparat i forhold til virkemidlene
- Koordinere og veilede innenfor eksisterende støtteapparat

og satte av kr 3,4 mill i året i programperioden ut 2009. Riksantikvaren gikk inn med tilsvarende beløp fra 2005 fra post 72.4, tilskudd til kystkultur. I 2006 ble prosjektet en del av det nasjonale verdiskapingsprogrammet og fra 2007 kom den statlige finansieringen fra MD via Riksantikvaren og øremerkede midler til verdiskapingsprogrammet. I 2008 vedtok fylkesrådet å utvide programperioden ut 2010 for å følge den nasjonale programssatsingen.

- Etablere inkubatornettverk med kulturarven som kompetansebase
- Etablere samarbeid mellom initiativtakere og Innovasjon Norge
- Faglig veiledning og kursing
- Tilgang til nettverk, investorer og andre finansierings institusjoner
- Fellesskap med andre oppstartsbedrifter

DELMÅL 3:

Utvikle kunnskap som bidra til økt kompetanse om å ta kulturminner aktivt i bruk i lokal verdiskaping - Kunnskaps- og kompetanseutvikling

Resultatmål :

- Avklare omfang av følgeevaluering
- Skape arena for erfaringsutveksling
- Skape arene for kunnskapsutvikling
- Oversikt over prosesser, kompetanse, FoU og virkemidler
- Trekke inn ekstern kompetanse, nasjonale og internasjonale miljø med kunnskap om og erfaring med tiltaksområder i prosjektet
- Besøke og arrangere besøk med/til eksterne miljøer
- Utvikle samarbeid mellom kunnskaps – og forskningsmiljø
- Formidle kunnskap om resultatene i prosjektene

Fylkesrådet prioriterte områder med andre større satsinger for å kunne se synergieffekter av flere satsinger samtidig. I prioriteringen lå det også en motivasjon i muligheten for å se raske resultater, og etablere gode eksempler tidlig i fasen. Prosjektet i Nusfjord var klart allerede ved oppstarten av programmet. Målet var at satsingen skulle ha utløsende effekt for mindre lønnsomme etableringer. Hypotesen var at man gjennom en slik satsing ville få større erfaringsgrunnlag og overføringsverdi til andre områder.

Målgrupper

Det ble tidlig i prosessen avklart at en ønsket å nå frem til både kommuner, offentlig støt-teapparat og ikke minst private næringsaktører. Det ble lagt særlig vekt på næringsutvikling for å oppnå raske og synlige resultater. Målgrup-pene for utvelgelse av case ble ikke spesifisert nærmere enn dette. Dette valget har vært nødvendig for å få til en bred mobilisering av aktører og ulike tilnærminger til utløsning av verdiskapingspotensialet. Et av målene med pilotprosjektet har vært å utvikle metoder for å ta i bruk kulturarven som ressurs, og å utvikle

modeller for verdiskaping. Den verdifulle kyst-kulturen i Nordland har derfor delprosjekter som styres av kommuner, aksjeselskap, nærings-selskap, enkeltmannsforetak, grendelag, innbyggerforeninger, museer, private, festi-valer, historielag, folkehøgskole, kulturskole, stiftelser, teater og forsøksring. Målgruppen er mangfoldig og innebærer samarbeid med mange ulike deler av verdiskapingskjeden i forhold til kulturarven.

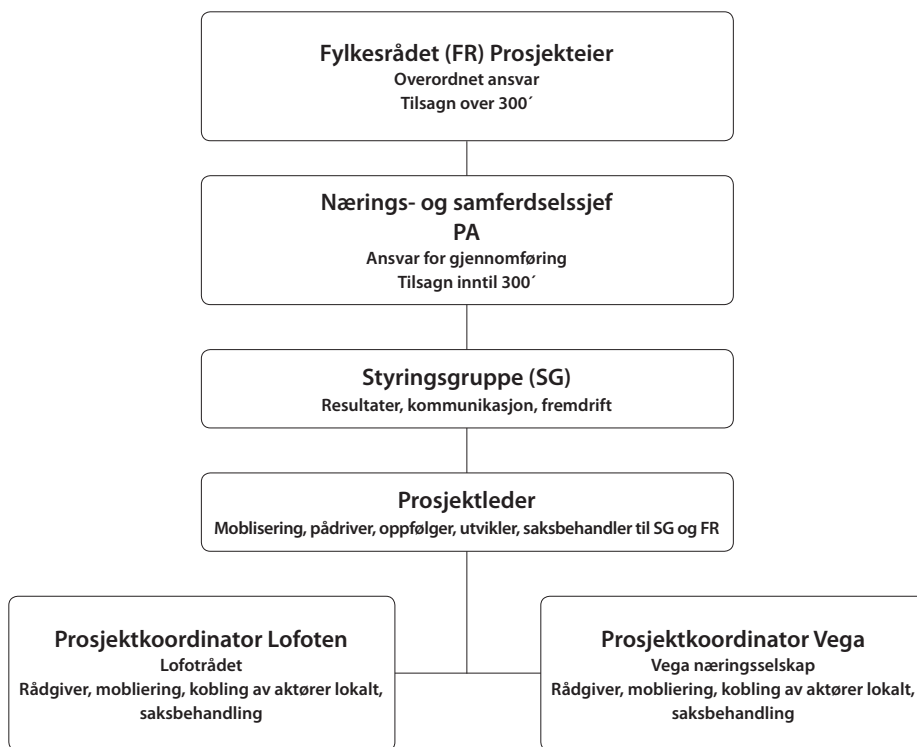
I tillegg til målgrupper for utvelgelse av case

(delmål 1) har det vært en klar strategi å nå ut til ulike arenaer med satsingen (delmål 2). Allerede fra forprosjektfasen ble mange ulike aktører involvert og de aller fleste har det vært kontinuerlig dialog med underveis. Fra kom-munene har både politisk og administrativt nivå vært viktig for å forankre satsingen og skape godt grunnlag for utvikling og disku-sjon av verdiskapingens ulike utfordringer. Nettverkene, etablerte samarbeid, søknads-massen og utvalgte case utgjør kunnskapsbasen i prosjektet (delmål 3).

Organisering

Prosjektet eies av Nordland fylkeskommune og er organisert som en del av arbeidet med næring og regional utvikling. I perioden 2005-2009 var det etablert en styringsgruppe for prosjektet. Prosjektet har vært styrt etter følgende struktur:

Styringsgruppe Den verdifulle kystkulturen i Nordland 2005 – 2009

Styringsgruppa ble sammensatt av fylkes-rådet i vedtak i FR sak 125/2005, og hadde det faglige ansvaret for prosjektet innenfor det mandat som ble gitt gjennom forprosjektet og Riksantikvarens bevillingsbrev. Fra fylkes-kommunen ble det avgjort at det skulle være medlemmer både fra næring- og samferdsels-avdelingen og fra kultur- og miljøavdelingen for å sikre god forankring både mot innovasjon og nyskapsarbeidet og kulturminneforvalt-ningen. Videre ble daglig leder av Nordland reiseliv oppnevnt som medlem. Lofotrådet og Vega kommune oppnevnte i tillegg hver sin

representant for å sikre lokal forankring av satsingen. Styringsgruppens mandat var å ha det faglige ansvaret for prosjektet innenfor det mandat som ble gitt gjennom forprosjektet og Riksantikvarens tilsagnsbrev.

MEDLEMMER 2005-2009:

- Liv Rask Sørensen, rådgiver næring- og regional utvikling, NFK (leder)
- Egil Murud, ledere Kulturminner i Nord-land, kultur- og miljøavdelingen (NFK)
- Kai Breivoll, daglig leder Nordland Reiseliv (inntil 2009)

- Guri Ingebrigtsen ordfører Vestvågøy kommune, Johnny Finstad fra 2008
- Einar Silset, ordfører Vega kommune, André Møller fra 2008
- Jostein Løvdal, Riksantikvaren, møtte som observatør

Styringsgruppa møttes minimum 4 ganger årlig, i oppstartfasen noe oftere, for å sikre en god styring og etablere gode relasjoner mel-lom medlemmene. Det er gjennomført 13 møter i styringsgruppen i perioden og 103 saker er behandlet. Gruppa drøftet og beslut-

tet overordnede problemstillinger, framdrift, økonomi, strategier, rapporteringsrutiner og større endringer i programmet. I tillegg behandlet (etter egne beslutningsmaler) og innstilte styringsgruppa søknader om støtte til bevilgning hos nærings- og utviklingsjefen eller fylkesrådet. Fra 2009 ble styringsgruppen oppløst og ansvaret overført til fylkesrådet.

I forprosjektet var det forutsatt at det skulle etableres en referansegruppe. Styringsgruppen vedtok i sitt aller første møte at dette var unødvendig, og at det var viktigere å etablere gode nettverk i forhold til delmålene.

Prosjektleder har hatt hovedansvar for å holde tidsplan, rapportering og informasjon, samt vurdering av prosjektets ulike deler til en hver tid. I tillegg har prosjektleder fungert som leder for prosjektteamet. Prosjektteamet forberedte alle saker og søknader til behandling i styringsgruppen og deretter fylkesrådet. Prosjektleder har hatt det daglige ansvaret med handlingsplaner, budsjett, koordinering av oppgaver, arbeidsfordeling til prosjektkoordinatorer, implementering av satsingen på regionalt nivå, kontakt med øvrige virkemidler, informasjonstiltak, utarbeiding av retningslinjer, samordning av tiltak og oppfølging av styringsgruppen. I Nordland har prosjektleder vært engasjert i 100% stilling i perioden. I oppstarten arbeidet prosjektleder og styringsgruppens leder aktivt for å definere og få opp satsingen, etter hvert sammen med lokale prosjektkoordinatorer. Styringsgruppens leder, prosjektleder og leder av Kulturminner i Nordland hadde jevnlig møter hvor

man diskuterte aktuelle problemstillinger.

Lokal forankring var sentralt, og det var derfor naturlig at lokale aktører fikk en sentral rolle i framdriften. Enkelte oppfølgingsoppgaver ble lagt ut til lokale samarbeidspartnere. I 2007 og 2008 engasjerte pilotprosjektet prosjektkoordinatorer lokalt for å sikre lokal forankring og en tydelig mobiliseringsprosess. Prosjektkoordinatorene ble leid inn i samarbeid med Lofotrådet og Vega næringssselskap og inngikk i programmets prosjektledelse. Prosjektledelsen arbeidet systematisk med å identifisere aktuelle prosjekter gjennom møter med kommunene, næringslivet og kulturlivet. Det ble holdt mange informasjons- og mobiliseringsmøter for å finne gode prosjektaktører som kunne bidra til at kulturarven ble aktivisert lokalt.

Samtidig som fylkesrådet vedtok (FR sak 132/08) å utvide programmet og erstatte styringsgruppen med fylkesrådet som styrende organ, gikk kontraktene med prosjektkoordinatorer ut og oppgavene ble overført til prosjektledelsen. En valgte da å opprette stilling som prosjektmedarbeider sammen med prosjektleder i Nordland fylkeskommune fra 2009. Det ble samtidig vedtatt å videreføre oppdrag med drift av nettverkene ut 2009. Dette innebar å arrangere erfaringsseminarene 2 ganger i året, erfaringskonferanse på oppdrag fra programledelsen, inkludere øvrige deler av Nordland, oppsummering av nettverkens funksjon i programmet, erfaringsutveksling, faglig påfyll og kunnskapsutvikling knyttet til programmet. I tillegg fikk de lokale koordinatorer i oppdrag å holde oversikt over nettverkens medlemmer,

samt referat fra temasamlinger i nettverkene. Det var også deres oppgave å henvise aktører videre til NFK eller øvrige virkemiddelaktører, samt veilede aktører som ønsket å søke støtte hos Norsk kulturminnefond. Sistnevnte var til dels arbeidskrevende fordi det ikke var mulig å sende samme søknad til fondet som den pilotprosjektet behandlet.

Det ble definert et fagteam internt i fylkeskommunen som skulle bistå med kompetanse i utviklingen av programmet. Fagteamet har bestått av kompetansepersonell internt i fylkeskommunen. Innenfor kultur- og miljøavdelingen er det spisskompetanse på kulturminneforvaltning, byggeskikk og arealplanlegging knyttet opp mot både Lofoten og Vega. Et godt samarbeid med denne fagenheten har vært en forutsetning for kvalitet i vurderingen av søknader og utvelgelse av case. Det var ikke et fast sammensatt team med faste møtepunkter, men fagkompetanse som ble tilkalt ved behov og ut fra sakens problemstilling. I tillegg arbeidet Team Verdensarv (internt team hvor prosjektleder deltok) tett opp mot Vega for å ivareta og drøfte ulike problemstillinger knyttet til verdensarvstatusen. Dette arbeidet ble utvidet til å også bistå Lofoten i deres prosess fram mot søknad om verdensarvstatus. I fagteamet har en drøftet relevante faglige problemstillinger i prosjektet. Prosjektleder har også deltatt i Ressursgruppe for reiseliv, et samarbeid mellom Nordland fylkeskommune, Innovasjon Norge, Fylkesmannen i Nordland og Nordland reiseliv for bedre koordinering av reiselivsutviklingen i fylket.

Kulturminner, kulturmiljø og landskapet

I forprosjektet ble Lofoten og Vega valgt ut som primære prosjektområder. Utgangspunktet for valget av Lofoten var regionens rolle som pilot for regional kulturminneplan, gjennomføring av masterplan for reiselivet og arbeidet med å komme inn på UNESCOs verdensarvliste. Regionen selv ønsket fokus på en helhetlig utvikling av kystsamfunnene, knyttet opp til statlig sektorpolitikk som har konsekvenser for nærings- og befolkningsutviklingen i kystsamfunnene.

Lofoten består av 6 kommuner med til sammen rundt 25 000 innbyggere. Kulturmiljøet er i hovedsak preget av kulturminner fra fiskerirelatert virksomhet fra steinalder og opp til i dag. I tillegg er området rikt på automatisk fredede kulturminner og øvrige nyere tids kulturminner. Det er få bygninger i Lofoten som er fredet etter kulturminneloven. Totalt er det gjennomført tre fredninger etter vedtak i Lofoten. De fredede områdene omfatter 17 bygninger: to i fiskeværet Å (Moskenes kom-

mune), åtte knyttet til fyrstasjonen på Skrova (Vågan kommune) og syv bygninger ved fyrstasjonen på Skomvær (Røst kommune). I tillegg er det igangsatt fredningssak for fire

rorbuer og en kraftstasjon i Nusfjord (Flakstad kommune). Pilotprosjektet har valgt ut case etter søknad. Styringsgruppen vurderte i starten hvorvidt man skulle velge ut enkelte områder i

Nusfjord i Lofoten. Foto: Hanne Jakhelln

Lofoten for en mer rettet satsing, men konkluderte den gang med at en ønsket tydelig fokus på gode prosjekter med gjennomføringskraft og oppnåelige resultatmål. Dermed virket det riktig å starte med aktuelle prosjekter istedenfor å velge ut 3-4 enkeltområder som foreslått i forprosjektet. Det var i tillegg et ønske om å få god spredning av prosjektene over hele regionen, og aller helst i alle seks kommunene.

Fiskerinæringen har vært igjennom en omfattende omstillingsprosess de siste 20 årene. Dette har medført at svært mange tidligere funksjonsbygninger knyttet til fiskerierne har mistet sin funksjon og dermed står tomme. Disse inngår som en naturlig del av lokalsamfunnet, men oppfattes i stor grad som samfunnsruiner over tidligere fiskeribasert virksomhet. Likevel har Lofoten i samme periode bygd området opp til et internasjonalt anerkjent reiselivsmål. Noen av de største utfordringene i 2005 lå i fiskeværet Henningsvær, hvor antall fiskebruk hadde gått ned fra 25 til 5 i løpet av en tiårsperiode.

Det var få reguleringsplaner med områder regulert til spesialområde bevaring (15 i alt i 2008²), og kommunene hadde ingen klar strategi for hvordan viktige kulturmiljøer kunne bevares for fremtiden. Situasjonen med mange tomme bygg bekymret eierne, og økende investeringsvilje i markedet utgjorde et stort press på eiere av store bygningsmasser for salg av bygninger til utvikling av leilighetskomplekser.

Nordland fylkeskommune startet i 2004 opp arbeidet med å utforme en regional kulturminneplan for Lofoten – som den aller første i sitt slag i landet. Planen viser 186 utvalgte og prioriterte områder med nasjonal og regionalt viktige kulturminner og kulturmiljøer. Planen definerer kulturminner med nasjonal verdi (automatisk fredet, vedtaksfredet eller fredningsverdige) og kulturminner med regional verdi (de som er av faglig verdi for Nordland). Verdivurderingen bygger på kriterier som representativitet, sjeldenhet, autensitet, miljø-sammenheng, opplevelsesverdi, symbolverdi, historisk verdi, pedagogisk verdi, arkitektonisk eller kunstnerisk kvalitet³. Et viktig mål med kulturminneplanen er å stimulere til at flere kulturminner etter hvert skal gis vern gjennom plan- og bygningslovens vernebestemmelser. Utvalget av kulturminner i Lofoten har dannet utgangspunkt for utvelgelse av case i verdiskapingsprogrammet i regionen.

Vega fikk verdensarvstatus i 2004. Dette innbar en helt ny situasjon for kommunen når det gjelder behov for gode planer for å

ivareta kulturarven som er basis for verdensarvstatusen.

I innskrivingsteksten til UNESCO er det lagt særlig vekt på tradisjonen med sanking av ærfugldun, og da spesielt kvinnenenes innsats. Disse verdiene gjaldt spesielt fiskerbondens liv og virke, ærfugltradisjonen, bygningsvern, kunnskap om øylivet og det lange og sammenhengende samspillet mellom mennesker og natur. Som et resultat av verdensarvtittelen så man behov for en mer systematisk satsing på utvikling med basis i de kulturarvverdiene statusen var gitt på. Dette var en viktig årsak til at fylkesrådet ønsket å teste ut verdiskapingsprogrammet på Vega i tillegg til i Lofoten. De mest tydelige kulturarvverdiene ble definert til å ligge i området rundt Nes, samt verdensarvøyene rundt hovedøya Vega

I forbindelse med verdensarvsøknaden ble det utarbeidet en oversikt over kulturminner i kommunen. Dette har også blitt lagt som grunnlag for de årlige bygningsvernmidlene som blir øremerket Vega i statsbudsjettet. I Vega kommune er to områder med i alt 32 bygninger fredet etter Kulturminneloven: Bremstein fyrstasjon med tre objekter, inkludert støpejernstårnet, og fiskeværet Skjærvær med 29 bygninger/enheter. Begge områdene er direkte og indirekte med i utviklingen av verdiskapingsprogrammet på Vega. Arkeologiske funn på øyene vitner om bosetting alt for 1500 år siden, og forteller en historie om tradisjonell bruk som har hatt kontinuitet helt frem til vår tid. Til sammen 59 øyer innenfor området har vært eller er bosatt. I tillegg er det også annen bebyggelse på mange av de andre øyene. Det er blant annet fjøs, naust, brygge, sjå, ildhus, rorbu og e-hus. De særegne ærfuglhusene (steinhus, e-hus, og e-baner) preger landskapet på mange av øyene og er viktige kulturminner. På Vega har det også vært omstruktureringer innen fiskerierne. På 70-tallet ble innbyggerne på øyene anmodet om å flytte. Mange av husene har deretter forfalt og øylivet var på tur til å forsvinne. Gjennom verdensarvstatusen har også øyværene blitt sikret. I verdensarvkonvensjonen forventes det at statusen skal gi en funksjon i lokalsamfunnet. Derfor var det også viktig at Vega ble med i verdiskapingsprogrammet, slik at ny bruk av kulturarven kunne bidra til å ta vare på tradisjonsnæringene, øykulturen og bygningsarven. Nordland fylkeskommune har utarbeidet en oversikt over nasjonalt og regionalt viktige kulturminner på Vega, som skal inngå i regional kulturminneplan for Helgeland. Denne er fortsatt under arbeide.

I 2009 vedtok fylkesrådet i Nordland å utvide innsatsområdet i verdiskapingsprogrammet og inviterte kommunene til å sende inn søknader om deltakelse i programmet. Det ble

Vegabue havkafé på Vega. Foto: Hanne Jakhelln

valgt å legge vekt på større kulturmiljøer i utvelgelsen av nye områder for å kunne se større sammenhenger og kjøre mer tilpassa prosesser. Prosjektet Rognanfjæra i Saltdal kommune ble valgt ut på grunn av sin spesielle kulturarv og bygninger knyttet til båtbyggertradisjonen på Rognan. Området består av mange kulturminner samlet innenfor et relativt lite og avgrensa geografisk område. Det var allerede gjennomført en områdebeskrivelse og kommunen hadde vedtatt at området skulle prioriteres til næringsutvikling med basis i kulturarven. Området er ikke under press for utbygging, blant annet fordi kommunen har tatt et valg om å bevare og utvikle områdets kvaliteter. Dette til tross for at enkelte mener at det beste hadde vært å rive anleggene og heller utvikle det som et attraktivt boligfelt. Kulturminnene omfatter blant annet skipshall, slip, naust, verksted og lagerlokaler. Området består i stor grad av industriminne fra 1800 - tallet og frem til moderne tid. De karakteristiske store trebygningene, Rognanbryggene, inngår i prosjektet. Haagensenverkstedet fra tidlig 1900-tall er det varslet fredningsprosess på. Det gjennomføres nå et dokumentasjons- og formidlingsprosjekt

Bryggene i Rognanfjæra. Foto: Hanne Jakhelln

knyttet til verkstedet. Kommunen er eier av mange av bygningene, men det er også en del private eiere involvert. Som en del av prosjektet blir det gjennomført en kartlegging av kulturminner i området. Området er regulert til spesialområde bevaring. En vesentlig del av grunnlaget i prosjektet er immaterielle, særlig fortellingene om hvordan næringen utviklet seg og menneskene som arbeidet der. I tillegg til verdiskapingsprosjektet har kommunen satt i gang stedsutviklingsprosjekt i området. De to prosjektene sees i sammenheng.

Fra å være "byen" i Vesterålen i oppgangstiden rundt forrige århundreskifte, ble Nyksund på 70-tallet "spøkelsesbyen"; eiendommene ble forlatt og hus falt i havet. Nyksund ble et reisemål for mennesker fra fjern og nær som ønsket å oppleve forfallens estetikk. Bygningsmassen består av brygger fra midten av 1900-tallet og er alle i privat eie. Stedet var rammet av brann i 1933 og de aller fleste bygningene er derfor fra etter brannen. Noe av særtrekkene ved bygningene er den spesielle fasongen og murbryggene med et eget Nyksundmønster. På 80-tallet ble mange av bygningene restaurert gjennom et tysk ungdomsprosjekt, og nye virksomheter ble forsøkt etablert. Da dette tok slutt ble bygningene igjen stående til forfall. Kommunen definerte i kommuneplan fra 2008 at Nyksund skulle være et satsingsområde. De arbeider nå med en utviklingsplan som skal kartlegge og beskrive potensial, kulturminnemiljøene og aktuelle aktører i området. Planen tar utgangspunkt i eksisterende planer som vedtatt kommunedelplan, arealplan, reiselivsplan osv. som skal sikre varig bevaring og samtidig utvikling

av området. Når prosjektet er ferdig skal planen stimulere til fortsatt utvikling av området.

Meløygården i Meløy kommune består av et rekketun med laftede trehus, kledd med panel, og det er muligens det eldste fellestunet i Nordland. Benkestokkslekta hadde sitt hovedsete på gården på 1500-tallet. Bygningene har tidligere rommet bank, pensjonat, dagligvare og post, og kirka er en del av tunet. Bygningene som står der i dag er fra midten av 1800-tallet og frem til 1930. De eies i dag delvis av private, av Meløy kommune og av stiftelsen Meløygårdens venner. Bygningene var organisert som et fellestun, og på det meste skal det ha bestått av 13 bygninger. I dag består tunet av i alt 7 bygninger, om man regner med Meløy sparebanks bygg fra 1925: Almuestua (kommunelokalet), Kjeipen (også kalt Helgesenhuset, hvor bl.a. kirkekaffen ble drukket på søndagene), Tostrupgården (Øverstua), Nerstua (Andreassenhuset), Anders Larsa-huset (Hybelhuset, bl.a. brukt som bolig for rekepillerne ved Meløy Fiskeindustrier på 1960-tallet), Dybvikhuset (Borterstua) og Banken (brukes i dag som arkiv for eldre lokalhistoriske skrifter fra hele kommunen). Fra midten av 1900-tallet stilnet den offentlige virksomheten i Meløygården mer og mer av. Kommuneadministrasjonen og de fleste andre funksjoner flyttet inn til Ørnes på fastlandet. I dag er Meløygården overdratt til "Stiftelsen for vern av Meløygården". En del av bygningene er i privat eie, men inngår som en del av fellestunet. Det ble utarbeidet en bevaringsplan for området i 1990, men denne er ikke fulgt opp. Området er regulert til spesialområde bevaring.

Meløygården. Foto: Hanne Jakhelln

På slutten av 1700-tallet var Kjeøy det viktigste handelsstedet i Lødingen prestegjeld. Handelsstedet eies i dag av private aktører og består av fiskebruk, trandamperi, fyrlykt, oppsynsbolig, fjøs og hovedhus. Store deler av bygningsmassen var satt i stand når prosjektet ble med i verdiskapingsprogrammet, men arbeidet var gjort med en slik kvalitet at antikvariske verdier i stor grad var ivaretatt. Kulturminner i Nordland gjennomførte en befaring for oppstart. Det er utarbeidet en tilstandsrapport med anbefalte strategier videre for ivaretagning av resterende bygningsmasse. I dag er handelsstedet arena for internasjonale forskningsmiljøer innen naturvitenskap og miljø. Eierne har planer om bevaring av alle bygningene på stedet.

Nyksund i Øksnes

Fyrlykta på Kjeøy. Foto: Bjørne J. Eriksen

Finansiering

Pilotprosjektet Den verdifulle kystkulturen i Nordland har vært finansiert av Nordland fylkeskommune og Riksantikvaren. Oversikten viser ikke tilskudd til casene som har kommet fra øvrige finansieringskilder som Innovasjon Norge, Norsk Kulturminnefond og andre. Av Nordland fylkeskommunes andel utgjør 50% (1,7 mill i året) regionale utviklingsmidler (551.60-midler) og 50% fylkeskommunens

egne midler.

Forprosjektet forutsatte 50/50 finansiering fra fylkeskommune og Riksantikvaren. Tilskuddene fra Riksantikvaren har variert, men fylkeskommunen valgte å opprettholde sin andel for å kunne holde oppe aktiviteten i programmet. Hovedårsaken til Riksantikvarens reduksjon har vært at det i oppstartsåret 2005 nesten ikke

ble brukt midler i satsingen, annet enn til drift fra oktober og ut året. Tilskudd til case ble først innvilget fra 2006. Restbeløpet fra 2005 ble overført og den disponible rammen var stor i 2006 og 2007 mens mobiliseringen pågikk. Oversikten nedenfor viser hovedtrekk av inntekter og kostnader for pilotprosjektet. Tallene er ikke basert på endelige revidert regnskap.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totalt
Inntekter							
Overført	470	6 240	6 050	3 930	1 040	920	
Riksantikvaren	3 400	2 900	2 100	2 500	3 000	3 000	16 900
NFK	3 400	3 400	3 400	3 400	3 400	3 400	20 400
Totalt	7 270	12 540	11 550	9 830	7 440	7 320	37 300

Kostnader							
Verdiskapningsprosjekter/case	460	5 650	6 160	7 010	4 610	4 520	28 410
Nettverk	180		320	480	420	370	1 770
Prosjektkostnad, reiser, lønn med mer	370	790	980	980	1 150	1 040	5 310
Kompetanse				120		100	220
Informasjon	0	10		20	220	40	290
Moms	20	40	160	180	120	110	630
Overføres	6 240	6 050	3 930	1 040	920	1 140	670
Totalt	7 270	6 700	11 550	9 830	7 440	7 320	37 300

*2005 var oppstartsår med lite aktivitet. Prosjektadm. var ikke på plass før i oktober.

** Tallene fra 2010 er ikke endelige

Som det fremgår av kostnadsoversikten har hovedtyngden i satsingen vært på utvelgelse av case, delmål 1. Casene har i tillegg hatt finansiering fra en god del andre finansieringskilder. Andelen fra verdiskapningsprogrammet utgjør rundt 30% av total finansiering. Det har vært stor egenandel og egenfinansiering i prosjektene. Kommunen har ikke bidratt i særlig grad, utenom prosjekter de selv har stått som prosjekteier av. Norsk kulturminnefond,

Stiftelsen UNI, Norsk kulturråd, Sparebank 1) -fondet og Helgeland sparebank har bidratt i mange prosjekter. Innovasjon Norge har bidratt med tilskudd i flere prosjekter. Storbrygga i Nusfjord, Gammelbutikken på Sakrisøy, Kremmarvika rorbuer og Lånan AS er de prosjektene det er oppnådd best samarbeid med Innovasjon Norge.

Det har ikke vært utfordringer knyttet til fi-

ansieringen av pilotprosjektet fordi den var forankret i fylkeskommunale vedtak og lagt inn i budsjettet for hele prosjektperioden. Reduksjonen fra Riksantikvaren har skapt en del usikkerhet, men lav aktivitet i første driftsår gjorde at økonomien i perioden generelt sett har vært god. Dette handlingsrommet har gitt gode utviklingsmuligheter innenfor programets rammer.

Lånan. Foto: Hanne Jakhelln

Finansiering av verdiskapingsprosjekter/case

Finansieringskilde	SUM	%	Lofoten	Vega	Rognanfjæra	Meløygården	Kjøøy	Nyksund
Pilotprosjektet Den verdifulle kystkulturen i Nordland*	26 485 000	31,8 %	18 404 000	4 857 000	1 031 000	250 000	290 000	1 653 000
Innovasjon Norge**	2 565 000	3,1 %	2 100 000	465 000	-	-	-	-
Norsk kulturminnefond***	6 184 500	7,4 %	4 509 500	1 150 000	125 000	-	-	400 000
Nordland fylkeskommune - Kulturminner i Nordland	1 175 000	1,4 %	280 000	725 000	-	-	-	170 000
Nordland fylkeskommune - øvrige virkemidler	490 000	0,6 %	370 000	20 000	100 000	-	-	-
Kommuner	4 025 820	4,8 %	2 411 820	1 129 000	381 000	100 000	-	4 000
SMIL-midler	92 500	0,1 %	82 500	-	-	-	-	10 000
Norsk kulturråd	1 475 000	1,8 %	900 000	325 000	-	-	100 000	150 000
Riksentikvaren (førtøyvernmidler)	2 600 000	3,1 %	2 150 000	300 000	-	-	-	150 000
Fiskeridirektoratet/Kystverket	158 000	0,2 %	158 000	-	-	-	-	-
Fylkesmannen i Nordland	90 000	0,1 %	90 000	-	-	-	-	-
RDA-midler	313 000	0,4 %	20 000	293 000	-	-	-	-
Museer	330 000	0,4 %	230 000	-	100 000	-	-	-
Annen finansiering	2 343 000	2,8 %	1 268 000	805 000	170 000	-	100 000	-
Stiftelsen UNI	669 500	0,8 %	545 000	-	-	-	124 500	-
Sponsorer	117 000	0,1 %	117 000	-	-	-	-	-
Sparebankfondet	100 000	0,1 %	100 000	-	-	-	-	-
Billett/salginntekter	166 500	0,2 %	166 500	-	-	-	-	-
Lån	9 743 500	11,7 %	7 951 000	-	-	-	-	1 792 500
Dugnad	510 000	0,6 %	300 000	-	20 000	-	-	210 000
Egeninnsats	8 452 600	10,2 %	6 255 600	1 480 000	217 000	-	150 000	350 000
Egenkapital	17 629 025	21,2 %	10 903 725	3 591 000	510 000	150 000	-	2 474 300
Total finansiering	83 180 945	100,0 %	59 312 645	15 140 000	2 654 000	500 000	764 500	7 463 800

Oversikten er i størst grad basert på regnskapstall, og budsjettall for de prosjekter som ikke er avsluttet ennå

Forklaringer

* Finansiert av Riksentikvaren og Nordland fylkeskommune

** Noen prosjekter har fått støtte fra Innovasjon Norge til tilstøtende prosjekter som ikke fremkommer i oversikten

*** Norsk kulturminnefond har bidratt med totalt kr 7 142 500 til tiltak i pilotområdet. Fem tiltak inngår ikke i pilotens portefølje og tallet i tabellen ovenfor er derfor kr 958 000 lavere

NØKKELTALL	Totalt	Lofoten	Vega	Rognanfjæra	Meløygården	Kjøøy	Nyksund
Antall arbeidsplasser i prosjektperiode	64	34	20	4	1	1	5
Antall arbeidsplasser varig	26	15	10	-	1	-	1
Antall kulturminner restaurert direkte	87	60	10	8	2	2	5
Antall kulturminner restaurert i tillegg	49	20	16	-	4	6	3
Antall nyetableringer	21	13	4	1	-	-	3
Antall utvidelse av virksomhet	36	22	8	1	1	1	3
Antall verdiskapingsprosjekter	98	60	20	8	1	1	8

Prosjektprosessen

”Vi har fått hjelp til å utvikle prosjektet. Dei var med frå starten av, har følgd opp, vore forståingsfulle og støttande”

”Prosjektkoordinatorane arbeider jo ikkje som i Innovasjon Norge – dei har ei meir proaktiv rolle”

”Dei som forvaltar desse pengesekkane, må snakke saman. Det har vi sett gjennom 15 år. Dette prosjektet er spesielt. Det har opna ei dør”⁴

Sitatene fra undervegsvalueringen viser hvilken posisjon satsingen hadde fått allerede halvveis i programmet. Samtidig var det med på å

både avdekke og definere ulike utfordringer i det videre arbeidet. Det ble valgt en tydelig strategi med kontinuerlig og tett oppfølging

av utfordringene i det videre arbeidet med pilotprosjektet.

Arbeidsmetodikk og prosesser

Kulturminnedag og offisiell åpning i Lånan Juli 2009

Tett på i dialog har vært utgangspunktet for de fleste prosesser som er kjørt gjennom pilotprosjektet. Det ble allerede fra forprosjektfasen (januar 2005- oktober2005) etablert et tydelig og forpliktende samarbeid mellom fylkeskommunale avdelinger for næring og samferdsel og kultur og miljø. Det ble ført en systematisk dialog for avklaringer og fellesforståelse for

retningen til programmet, og det var et tydelig fokus på næringsutvikling både i utvalgelse av case og i helhetsvurderingen av satsingen. Forprosjektfasen avklarte vilje til satsing hos samarbeidspartnerne og dette ga godt feste for videre dialog i behandlingen av enkeltsaker og problemstillinger fra begynnelsen av.

KJØKKENMØTET I LÅNAN

Styringsgruppen hadde møte på Vega i juni 2006, og besøkte da blant annet Lånan. Dunværet, ytterst i verdensarvområdet, hadde ærfugl på reir, dun var allerede sanket inn og kommet på tork og fuglevokterne samlet de besøkende til møte på kjøkkenet til Erna for å diskutere mulige prosjekter i dunværet, selvfølgelig traktert med kaffe og vafler. Der var både fylkeskommune, representant fra Riksantikvaren, Vegas ordfører og flere tilstede. Fuglevokterne stilte det betimelige spørsmålet til øvrigheten; ”ke vil dogger med Lånan?”. Spørsmålet markerer et vendepunkt i utviklingen av Den verdifulle kystkulturen i Nordland. Her måtte man konkret inn å vurdere utviklingspotensial, hvilken kompetanse som trengtes for å sette i gang og hvilke virkemidler som kunne tas i bruk. Engasjement og kunnskap om å forvalte kulturarven hadde vi, i utrolig entusiastiske eiere! Løsningen ble å koble de med Torgar Utviklingsselskap, første møte var i august og allerede i desember hadde de etablert Lånan AS. I dag produserer de ærfugldyner med over dobbelt så stor inntjening i forhold til tidligere, de har fått kai og båtrute, og nye produkter utvikles til stadighet. Alle som besøker Lånan blir like bergtatt som styringsgruppen ble.

Mobiliseringsfasen (oktober 2005 - desember 2006) var preget av oppbygging av kompetanse, etablering av nettverksstrukturer, definere samarbeidsmetodikk og det å finne gode case. Prosjektledelsen tok en aktiv rolle og leitet etter prosjekter i miljøene. Det ble tidlig etablert en aktiv dialog med kommunene for å avdekke mulige suksessprosjekter. Prosjektleder gjennomførte møter med alle ordførere for implementering og forankring av satsingen, og i de aller fleste tilfellene var også administrasjonen tilstede. I alle kommunene tok ordfører personlig ansvar for både forankring i egen kommune, og definering av mulige prosjekter. I denne perioden ble det valgt ut satsingsområder på Vega. Det ble lagt vekt på å etablere faste besøkspunkter ute i øyene (Bremstein, Skjærvær, Lånan og Skogsholmen) og utbygging av et nav for formidling og innfallsport til verdensarven på Nes. Dette utgjorde basis for utvalgelse av case videre i satsingen på Vega

Styringsgruppen var veldig viktig for avklaring av ulike tema, satsinger og retning på programmet i den tidlige fasen. Sammensetningen med både administrativt og politisk nivå gjorde at det noen ganger ble store diskusjoner omkring hva verdiskaping var og hvor fast en skulle stå på kravet om næringsutvikling. Alt i alt gjorde styringsgruppen gode og viktige refleksjoner og vedtak for oppstarten av programmet. I starten var prosjektene mindre, mer holdningsskapende og identitetsorienterte, men samtidig var de med på å berede grunnen for større prosjekter som innebar alle de fire verdiskapingsbegrepene.

Gjennomføringsfasen (2007-2009) ble preget av mye søknadsbehandling og fortsatt mobilisering av aktører. En prøvde ut både fortløpende og faste søknadsfrister. Saksbehandlingssystemet kunne virke tungrodd for både aktørene ute, og for styringsgruppen, fordi det ble mange ledd å forholde seg til før endelig vedtak ble fattet. Koordinatorere forberedte sakene i god og tett dialog med søkerne. I mange tilfeller ble det mye oppfølging for å få forståelse for verdiskapingens fire dimensjoner, og hvorfor dette var viktig å ha fokus på. Det

var uvant for aktørene med så tett oppfølging, men de aller fleste ønsket dette velkommen. Dette arbeidet var svært viktig for både gjennomføringskraften i prosjektene og forankring av kulturarven som ressurs for utvikling, men også veldig arbeidskrevende.

Underveisevalueringen ble et viktig vendepunkt og hovedpunktene ble fulgt opp og lagt til grunn for videre satsing. Når de første casene var kommet i gang, var det lettere å sette kriterier og forstå de enkelte casene. Søknadsbehandlingen gikk derfor enklere etter hvert. Det ble lagt stor vekt på beskrivelse av både kulturell, miljømessig, sosial og økonomisk verdiskaping i både søknadsskjema og i vurderingsskjema som ble utarbeidet som beslutningsgrunnlag. Beslutningsgrunnlaget har vært benyttet både for vedtak i styringsgruppen, hos nærings- og utviklingsjefen og i fylkesrådet. Dette har fremtvinget kontinuerlig refleksjon over verdiskapingsprogrammets

egentlige innhold, og det brede verdiskapingsbegrepet har vært ivarett helt fra prosjektets oppstart, men også tydeliggjort i løpet av perioden. På mange måter kan den tette dialogformen ses på som offentlig innovasjon⁵ – en helt ny arbeidsmetodikk er tatt i bruk for å få frem gode case.

Orgelsaken fra februar 2007 er et eksempel på viktigheten av tydelig kommunikasjon omkring verdiskapingsfokuset i satsingen. Aktører i Lofoten ønsket å remontere et gammelt kirkeorgel i et nybygg knyttet til et bygdemuseum, og søkte støtte til tiltaket. Målet var å kunne tilby konserter til tilreisende om sommeren. Søknaden ble avslått fordi den ikke ”i stor nok grad ivaretar programmets hovedmål med å ta kulturarven aktivt i bruk til verdiskaping”. Avslaget medførte at prosjektledelsen ble kalt inn til Lofotrådet for forklaring og tydeliggjøring av programmets retning. Møtet resulterte i en dreining av hvordan programmet ble kommu-

nisert ut. I Lofoten ble ”kystkulturprosjektet” benyttet som begrep, mens det egentlig var et verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. En udefinert utfordring ble avdekket gjennom denne saken. Løsningen ble tydeligere fokus på verdiskapingsbegrepene og mindre fokus på kystkultur som generelt begrep.

Avslutningsfasen (2010) har vært preget av oppfølging av igangsatte prosjekter, slutføring av case og samtidig søknadsbehandling av nye. Det faktum at det er igangsatt nærmere 100 delprosjekter har gjort det veldig arbeidskrevende og delvis vanskelig å få inn alle opplysninger fra prosjekteiere. Dette har vært krevende fordi en del prosjekter, av flere årsaker, er inntil to år forsinket i forhold til beregnet avslutningstid. I tillegg har det vært jobbet med forankring av resultatene fra satsingen både administrativt og politisk, samt definering av videreføring av deler av satsingen.

Nettverk og kunnskapsutvikling

”Eigarskapen har ein større dimensjon, det er ikkje berre vårt, det er noko vi må ivareta for ettertida. Vi har fått offisiell støtte – nokon har identifisert dette som verdfullt – og det vi driv med er verdfullt”

”At folk utanfrå har påpeika desse kjerneverdiane gjer noko med oss sjølv – vi ser det som verdfullt”⁶

Etablering av nettverk er definert som delmål 2 i Den verdifulle kystkulturen i Nordland. Ved oppstarten av pilotprosjektet eksisterte det ingen nettverk innfor feltet. Det ble utarbeidet en strategi for etablering av nettverk fra starten av, med basis i kommuner og næringsaktørene. Nettverkene er gradvis utvidet og konkretisert underveis i prosessen. Etter hvert ble nettverkene den viktigste arenaen for utveksling av erfaringer og kunnskap som ble opparbeidet i pilotprosjektet.

Erfaringsarenaer

I mai 2007 ble det invitert til det aller første erfaringsseminar, hvor alle som hadde fått støtte, de som ikke hadde fått, virkemiddelapparat, kommuner og øvrige samarbeidspartnere møttes for utveksling av erfaringer med satsingen så langt. Samtidig ble det åpnet for dialog om videre utvikling av programmet. Tilbakemeldingene var stort sett positiv, bortsett fra enkelte aktører som mente det var for mye fokus på næringsutvikling og for lite på kystkultur. Nettverkene har vært en god arena for oppfølging og kobling mellom prosjektledelsen og aktørene, ulike aktører seg i mellom, mellom virkemiddelapparatet og ikke minst i forhold til

Erfaringsseminar på Sakrisøy i Lofoten

kontakt mot kommunene og fylkeskommunen. Prosjektledelsen har også benyttet nettverkene til å spre informasjon fra Riksantikvaren og Miljøverndepartementet, noe som bidro til at aktørene tidlig fikk opplevelsen av å delta i et nasjonale satsingsområde, og dette motiverte aktørene til videre arbeid. Fra høsten 2007 ble nettverkene utvidet med erfaringsseminar for Lofoten og for Vega. Da gikk man dypere inn i spesielle problemstillinger for hver av prosjekt-

områdene ut fra tilbakemeldinger fra aktørene. Det er i tillegg gjennomført prosjektopplæring, fortellerkurs og ikke minst byggeskikkurs for blant andre snekkere (Vega). Gjennom dette lyktes en med å etablere arenaer for kulturarven som ressurs for utvikling. Det var stor grad av erfaringsoverføring mellom de ulike aktørene i disse møtene. Enkelte opprettet egne nettverk ut fra spesielle behov, som for eksempel hvordan løse og få støtte til brannsikring.

Offentlige myndigheter

På regionalt nivå har det fra starten av vært lagt vekt på styrking av samarbeidet mellom ulike deler av det regionale nivået. Det ble tidlig i forprosjektfasen etablert et godt samarbeid med Kulturminner i Nordland som er regional kulturminnemyndighet. Den sterke relasjonen internt i fylkeskommunen har vært en forutsetning for god forankring av både prosjekter og resultater. Det politiske nivået har utvist stor interesse for utviklingen i programmet og ikke minst alle gode case som det er gitt tilskudd til. Enkelte politikere har definert sakene som "gladsaker" det har vært en glede å behandle. Det er også arbeidet aktivt for å forankre satsingen i egen organisasjon gjennom samarbeid med virkemiddelgruppa, innovasjonsgruppa og reiseliv/opplevelsesgruppa i avdeling for næring- og regional utvikling.

Prosjektleder og styringsgruppens leder var i 2 år samlokalisert med Innovasjon Norge, Nordland. Dette skapte muligheter for dialogbasert vurdering av prosjekter både gjennom interne møter, felles møter med prosjekteiere og felles vurdering/behandling av søknader. På denne måten fikk vi tidlige avklaringer på hvilke søknader det var aktuelt med samfinansiering av, og kunne arbeide sammen om best mulig finansieringspakke for prosjektene. En slik ordning viser seg å være nokså personavhengig, og har fungert mer tilfeldig etter at samlokaliseringen opphørte. Innovasjon Norge er veldig rettet mot utvikling av opplevelsesprodukter og der kan kulturarven falle godt inn. Prosjekteiere i satsingen har deltatt i ulike program hos Innovasjon Norge, som Fram - program, vertskapskurs og etablereropplæring. Samarbeidet med Innovasjon Norge har totalt sett vært med på å utvikle pilotprosjektet i riktig retning og det er oppnådd både bedre dialog og det er enklere å ta kontakt med hverandre for å diskutere felles prosjekter.

Erfaringen viser at det er viktig å ha en åpen dialog om hvilket potensial som ligger i både aktører, tiltak og finansieringsmåter for å få utløst størst mulig verdiskapingseffekt. Det er uvanlig at en offentlig aktør som fylkeskommunen tar en så aktiv rolle inn i enkeltprosjekter, men det var nødvendig for å avdekke flaskehalser og finne gode løsninger. Prosjektledelsen fungerte i disse sammenhengene som en slags oversetter og døråpner mellom ulike virkemid-

Næringsliv

Det var et tydelig mål for satsingen i Nordland å nå ut til private eiere av kulturminner og mobilisere disse til å aktivisere kulturarven til utvikling. I perioden har det vært svært godt samarbeid med ulike private aktører. Hele 24

Åpning av Bremsteinvær. Fra venstre fylkesrådsleder i Nordland Odd Eriksen, miljø og utviklingsminister Erik Solheim, kulturminneleder Egil Murud og assisterende fylkesmann Ola Bjerkaas

ler. Alle søknader ble imidlertid utarbeidet av prosjekteierne selv. En slik arbeidsform er avhengig av gjensidige tillitsforhold og ikke minst at prosjekteier søker hjelp tidlig i prosessen. Erfaringen viser at søknader som det ikke hadde vært dialog om på forhånd, hadde manglet spesielt i forhold til tydeliggjøring av verdiskapingspotensialet.

Fylkesmannen i Nordland, avdeling for landbruk ønsket i 2008 å utarbeide et forsøksprosjekt for å ta vare på og finne ny bruk av fjøs i Nordland. Prosjektet ble utviklet med inspirasjon fra og bakgrunn i verdiskapingsprogrammet og det ble utvekslet erfaringer fra programarbeidet til utformingen av prosjektet "Liv i fjøsan". Fylkeskommunen finansierer i tillegg store deler av denne treårige satsingen hvor Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal er prosjektområder. Husbanken er også sentral i dette arbeidet, sammen med Innovasjon Norge.

Norsk kulturminnefond er en sentral aktør for bevaring og bruk av kulturarven. Ved etablering av satsingen i Nordland, var fondet nyetablert og ikke godt kjent. Det ble ikke etablert et formelt samarbeid med fondet før våren 2007. Fondet deltok i flere av erfaringsseminarene med informasjon om hvordan søknader skulle utarbeides. Prosjektkoordinatorene har brukt mye tid på å veilede søkere frem til søknad

aksjeselskap har igangsatt prosjekter, og nærmere 20 privatpersoner. Andelen aksjeselskap er størst i Lofoten. Dette kan forklares med at Lofoten allerede hadde et oppegående næringsliv innen opplevelser. Nettverkene

overfor kulturminnefondet.

I forprosjektet var det fokus på mobilisering og forarbeide for å avklare interesse for tema. Fiskeridirektoratet har bidratt med tilskudd til flere prosjekter. Kystverket, som eier av kulturminner, har tatt initiativ og ansvar for de to fyrene Bremstein og Skomvær, hvor sistnevnte er restaurert i perioden. Pilotprosjektet har deltatt i diskusjoner og samarbeidsgruppe for ny bruk.

Samarbeidet med museene har vært godt. Flere av museene har initiert og gjennomført egne delprosjekter med støtte fra verdiskapingsprogrammet i Nordland. De har også deltatt aktivt i nettverkene. Det som ikke har fungert like bra, er å etablere tettere samarbeid mellom museene og næringslivet. Dette vil det bli arbeidet videre med i fylkeskommunen gjennom seminarer og aktivt samarbeid.

Hovedutfordringene i forhold til øvrige offentlige instanser har vært knyttet til koordinering og forståelse av ulike virksomhetsområder, i tillegg til forståelse for enkeltsakers kompleksitet. Samarbeidet med mange regionale aktører har gitt flere viktige dimensjoner ved satsingen og har vært med på å forankre dette i utviklingsarenaene i fylket.

medførte at det ble en bedre dialog mellom ulike bedrifter i prosjektområdene og flere har brukt hverandre som "mentor" i forhold til ulike problemstillinger som har oppstått underveis, for eksempel utforming av søknad

til ulike virkemidler, råd om gode kontaktpersoner og diskusjonspartnere underveis. I Nyksund, Henningsvær og Kjøy er det i stor grad private aktører som har vært pådrivere både i prosesser og i forhold til restaurering og ny bruk av bygninger. Mange har meldt tilbake at de har fått bedre kontakt med både kommuner og fylkeskommunen gjennom å være med i verdiskapingsprogrammet. Hovedutfordringen har vært knyttet til at

næringsaktørene var vanskelig å få tak i, også fordi dette ikke er fylkeskommunens primære målgruppe. Det ble derfor igangsatt systematisk jobbing med direkte informasjon og svært mange møter i mobiliserings og gjennomføringsfasen. Vega kan brukes som eksempel på en vellykket satsing mye på grunn av Vega næringssselskap. Prosjektkoordinator var identisk med daglig leder og kunne derfor drive aktiv mobilisering på mange arenaer.

Kompetansemiljøer

Det ble ikke inngått avtale om samarbeid med kompetansemiljø ved oppstarten av satsingen i Nordland. Nordlandsforskning ble koblet på med oppdrag om underveisevaluering fra 2007. Evalueringen ga en vurdering av satsingens måloppnåelse halvveis og innspill til prosessen videre. Dette var nyttig for prosjektledelsen og ikke minst for de øvrige aktørene. De har i tillegg deltatt på mange av erfaringsseminarene og erfaringskonferanser med nyttige innspill. Dialogen har etter fylkeskommunenes mening gitt økt forståelse hos forskningsmiljøet og har allerede stor overføringsverdi inn i andre programmer, blant annet VRI⁷ og etablering av kompetansesatsing gjennom Øvesentret⁸. Nordlandsforskning er engasjert til å gjennomføre sluttevaluering for Den verdifulle kystkulturen i Nordland. De er også knyttet opp mot prosjektet Rognanfjæra. Det har ikke vært etablert et formelt samarbeid med Høgskolen i Bodø, men de har deltatt på mange av arenaene hvor verdiskapingsprogrammet har vært tema. Høgskolen i Bodø har meldt

interesse for å følge nettverket på Vega videre, som en del av deres innsats i VRI, reiseliv.

Universitetet i Tromsø og NORUT er involvert i utviklingsplanen for Nyksund og prosjektleder har gitt innspill til et større forskningsprosjekt i forhold til kystsoneplanlegging i Nord-Norge. Torgar utviklingsselskap har vært involverte i flere konkrete prosjekter på Vega og viktige prosessdrivere for Lånan og Vega kystgård. De har bistått i forhold til både etablereropplæring og bedriftsutvikling. Totalt sett har de vært en viktig aktør på Vega gjennom deltakelse i prosesser og erfaringsseminarer. Deres bidrag innen kompetanseoverføring og opplæring har vært svært viktig både for kvalitet og fremdrift i flere prosjekter. Dette har resultert i lavere terskel for næringsaktører på Vega for å knytte til seg kompetanse. I Lofoten klare en aldri å mobilisere næringsshagen inn i konkrete prosjekter, men de deltok i nettverkene og har gjennomført prosjekt inne byggeskikk. En del av årsaken til at man ikke

Dette var vanskeligere i Lofoten fordi regionen mangler en regional overbygging/organisering av næringslivet. Det ble derfor jobbet tettere opp mot kommunene for å identifisere gode tiltak. Nødvendigheten med tett dialog med næringslivet ble definert inn i de nye casene fra 2009 fra begynnelsen av som en premisse for suksess.

klarte å involvere miljøet mer i Lofoten lå i utviklingsfokusfokus og i vanskelige forhold internt i selskapet, som nå er oppløst.

Distriktsentret har deltatt på verdiskapingsseminar og er godt orienterte om programmet i Nordland. Det arbeides med en tydeliggjøring av resultatene i deres databaser.

I ettertid ser man at pilotprosjektet kunne hatt nytte av å involvere en mentor eller kople på forskere mer konkret fra starten av. Utfordringer knyttet til definering av aktuelle prosesser og prosjekter en kunne gå inn i var uklar på et tidlig stadium, også fordi dette var pilotarbeid. Totalt sett har likevel kontakten med kompetansemiljøene vært god og så konkret som mulig i forhold til prosessene som er kjørt. Et av spørsmålene videre vil være hvordan en kan kople på kompetansemeglere i det videre arbeidet og ta i bruk fylkeskommunens egne forskningsmidler.

Eiere

I forhold til private aktører er det tatt direkte kontakt med de en visste var aktuelle og hadde konkrete prosjekter. Det er helt tydelig behov

for en god dialog med eiere av bevaringsverdige bygg for å bistå med kompetanse, både innefor vern og ny bruk. Erfaringene viser at eiere ofte

ser på det å eie et kulturminne som forbudt med mange og u håndterlige utfordringer knyttet til bruk av bygningene. Også i forhold til denne aktørgruppen har satsingen bidratt til å skape bedre kunnskap om kulturminneverdiene, synliggjøre utviklingspotensialet (ofte noe eiere ikke så selv) og ikke minst kople eiere med riktig fag- og utviklingskompetanse. Det har vært et annet behov for oppfølging enn hos næringsaktører og offentlige på grunn av manglende kompetanse innen prosjektstyring, kulturminner og forretningsutvikling. Det er et tydelig behov for bedre rådgiving overfor private eiere og informasjon om hvilke muligheter som finnes for støtte. I dag eksisterer ikke dette i kommunene, men vi ser at det har befestet seg i prosjektområdenes kommuner, uten at det er definert ansvar for oppfølging. I underveisevalueringen påpeker en av eierne at å eie et kulturminne er "Eit eigarskap som går ut over det private". Utsagnet oppsummerer på mange måter også utfordringene som er avdekket i arbeidet i Den verdifulle kystkulturen i Nordland.

Befaring på Nes, Vega ordfører Andre Møller, Einar Holtane fra MD og miljø og utviklingsminister Erik Solheim

Frivillige

Satsingen overfor frivillige har ikke vært systematisk fra Den verdifulle kystkulturen. Likevel er det oppnådd god kontakt og flere prosjekter er gjennomført av grendelag, historielag, folkehøgskole og festivaler. Dette arbeidet har i stor grad vært basert på frivillige foreningers behov for utvikling av egne prosjekter. Samarbeid med frivillige har vært en utfordring fordi de er mindre forutsigbare enheter og vanskelig å stille krav til resultater til. Ting tar ofte lenger tid når det er frivillige involvert (ikke heltidsansatte) og de har hatt behov for annen type oppfølging, blant annet i forhold til formelle tilbakemeldinger. Slik ad-hoc styrt frivillighet gir likevel mye positivt igjen, og aktørene har vært en viktig drivkraft lokalt. Frivillige lag og foreninger er eiere av prosjekter

Befolkning

I stedsutviklingsprosjektene i Henningsvær, Å og på Nes har det vært utstrakt mobilisering av befolkningen både gjennom idéseminarer, fortellerkurs og folkemøter. Ideen bak har vært å bidra til identitetsbygging, kunnskapspåfyll og holdningsendringer i forhold til å ta vare på kulturminner. Tilbud om kurs i historiefortelling og fortellerseminar gikk ut til befolkningen, og ble gjennomført som et ledd i kunnskapsspredning og tiltak rettet mot den immaterielle kulturarven. På Rognan og i Henningsvær har det vært arrangert folkemøter som en viktig del av prosessene knyttet til stedsutvikling. Fremtidsverkstedet på Nes ga nyttige innspill til prosessen. Erfaringene viser at dette er med på involvere befolkningen på en ny måte. Kulturarven kan på mange måter

i Hysvær, Vinstad, Meløy, Henningsvær og Stamsund. Fra 2009 ble det etablert samarbeid med Fortidsminneforeningen i Nordland, og foreningens formann orienterte og deltok på erfaringsseminar i Lofoten våren 2009. Foreningen har ikke lokallag i prosjektområdene, men det arbeides nå med etablering av lokallag i Lofoten. Dette er en uvurderlig ressurs for det videre arbeidet og derfor er det startet et arbeide for etablering av et kulturminneforum i Nordland bestående av foreningen, fylkeskommunen og fylkesmannen.

sees som en brobygger for lokal identitetsbygging. Tilbakemeldingene viser også at det har vært viktig for befolkningen å møte offentlige etater på en mer uformell og hjemlig arena.

Markeringen av Kulturminneåret 09 er også et eksempel på hvordan kulturminner engasjerer og inspirerer lokalt. Alle de 10 arrangementene som ble gjennomført hadde stor deltakelse og god respons hos lokalbefolkningen.

Ungdomsprosjektet "Mitt sted", i regi av TeaterNor, er et eksempel på hvordan kulturarven kan bidra til identitetsbyggende og holdnings-skapende kunnskapsløft. Ungdommer på fem steder i kommunene i Lofoten fikk utdelt et engangskamera og skulle fotografere det som var viktige symboler på eget steds kulturarv.

Ved Sakrisøy Rorbuer i Lofoten tok en tilfeldig turist kontakt med eier av anlegget. Han tilbød seg å ta de ansatte i sin bedrift fra Oslo på bedriftstur til Sakrisøy og stille opp som frivillige i arbeidet med å rydde ut av Gammelbutikken som var under restaurering. Dette gjorde han utelukkende fordi han hadde hatt en så god opplevelse ved et besøk tidligere, og fattet stor interesse for arbeidet som skulle gjøres i verdiskapingsprosjektet med Gammelbutikken. Eierne fikk på denne måten ryddet hele bygget i løpet av en helg, til ingen kostnad.

De utforsket sitt eget sted, fant historiene, minnesmerkene og miljøene som gjør stedet særegent. Ut fra materialet de fant, og historiene som er knyttet til stedet, ble de bli satt i kontakt med en kunstner. Kunstneren lagde et kunstverk ut fra stedets historier, i samarbeid med ungdommene. Arbeidet resulterte i en film om ørnefangning og lundefugel på Værøy, musikkvideo fra Sørvågen, kulturminnekalender fra Skjelfjord, arkitektur og bilder fra Henningsvær og roadmoovie fra Stamsund. Resultatene ble presentert på vernissasje med lokalbefolkning til stede og ble svært godt mottatt. Arbeidet var også tema under Lofoten Internasjonale teaterfestival samme år. (www.mittsted-lofoten.com)

Samordning av virkemidler

Et av delmålene med satsingen har vært å samordne virkemidler og avdekke flaskehals for støtte til prosjekter der kulturarven tas aktivt i bruk som ressurs for utvikling. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har hatt egne retningslinjer for tilskudd, der fokus har vært å få til både sosial, miljømessig, kulturell og økonomisk verdiskaping. En kunne gi støtte til prosjekter som tok i bruk og vernet om kulturminner, kulturmiljøer eller landskap i nærmiljøet. Det ble lagt særlig vekt på infrastruktur, formidling, identitet, stedsutvikling, byggeskikk, Lofotfisket og ærfugldrift. Dette innebar en nokså bred tilnærming til bruk av midlene, og involverte flere målgrupper enn fylkeskommunen vanligvis henvender seg til. Det ble stilt krav om at prosjektet skulle være fullfinansiert før igangsetting. Norsk Kulturminnefond har gitt støtte til bygningsmessige tiltak og ble en naturlig samarbeidspartner. Innovasjon Norge har ordninger knyttet til det kommersielle aspektet og var også en viktig

Hågensverkstedet på Rognan. Foto: Bjarne J. Eriksen

aktør i samfinansieringen. Innovasjon Norge har en tydelig og streng lønnsomhetsvurdering og i mange tilfeller var det vanskelig for saksbehandlere å finne forståelse av prosjektene som ble presentert. Prosjektledelsen i programmet fungerte ofte som oversetter og etablerte dialog mellom virkemidlene.

Det har vært store utfordringer knyttet til

ulike søknadsfrister, kriterier, kontakt med virkemiddelapparatet, forståelse for ny bruk kontra vern og graden av dialog i forkant. En oppsummering viser en etter hvert fikk ferdige søknader inn samordnet fra fylkeskommunen, men det var sjelden samordning andre veien. Fylkeskommunen eide ikke delprosjektene, men hadde gitt tilskudd som det var ønske om samfinansiering med øvrige virkemidler om.

I arbeidet med å gi råd til tiltakshaverne ble fylkeskommunens rolle som utviklingsaktør tydeliggjort. Prosjektledelsen kunne bistå med både egen kompetanse og koble aktørene med øvrig fagkompetanse i fylkeskommunen etter behov. Aktørene har meldt tilbake at denne arbeidsformen har vært viktig for både fremdrift og trygghet i egne prosjektprosesser.

Henningsvær. Foto: Hanne Jakhell

Resultater

Verdiskaping

Verdiskaping blir ofte bare forbundet med å skape økonomiske verdier. Verdiskapingsprogrammet har gitt nye dimensjoner til begrepet og har fått oss til å se på verdiskaping som noe mye mer omfattende. I stortingsmelding nr. 16 "Leve med kulturminner" ble det vedtatt at kulturminner og kulturmiljø måtte tas i bruk i større grad for å utvikle levende lokalsamfunn og være ressurser for verdiskaping. Dette ble derfor de overordna målene med verdiskapingsprogrammet. Målene for Den verdifulle kystkulturen i Nordland er å ta i bruk kystens kulturarv i utvikling og verdiskaping i Nordland, samt å bidra til å integrere kulturarven i de viktigste utviklingsarenaene i fylket. Målet for verdiskaping i programmet har vært å bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner. Disse aspektene har gjensidig påvirkningskraft. Økonomisk verdiskaping gir ofte sosiale og kulturelle gevinster gjennom etablering av arbeidsplasser og utvikling av attraktive samfunn. På samme måte kan kulturell, miljømessig og sosial verdiskaping ha positive virkninger på næringsutvikling. Ulike former for verdiskaping og forholdet mellom disse er et av de viktigste temaene i evalueringsrapporten om Verdiskapingsprogrammet "Verdiskaping på

ters" utarbeidet av Nordlandsforskning og Telemarkforskning. Her slås det fast at "et viktig grunnlag for Verdiskapingsprogrammet for kulturminner er det brede verdiskapingsbegrepet" og at dette er viktig "når man tar i bruk kulturminner for å skape miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske verdier". Målet med verdiskapingsprogrammet er at eiere, næringsliv, lokalsamfunn og regioner ser verdiene i kulturarven og gjennom bærekraftig bruk tar vare på den.

I Nordland har vi fokusert på miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Miljømessig verdiskaping omfatter verdier og ivaretagelse av kulturminner, kulturmiljø og landskap. Kulturell verdiskaping innebærer verdier som symboler, tradisjoner, historier, estetikk og kulturell kapital. Sosial verdiskaping omfavner identitet, samarbeid og samhandling, engasjement, tilhørighet og etikk. Sist men ikke minst gjelder økonomisk verdiskaping inntekter, investeringer, innovasjon og markedsføring. Det har vært krav til alle som har søkt tilskudd fra Den verdifulle kystkulturen i Nordland å redegjøre for hvordan deres prosjekt bidrar til alle disse formene for verdiskaping. Dette har bidratt til refleksjon

rundt kulturarven som ressurs for utvikling. Pilotprosjektet Den verdifulle kystkulturen i Nordland har hele tiden hatt forankring i næringsavdelingen i Nordland fylkeskommune, med samarbeid med kulturavdelingen. Næringsfokuset har vært en del av strategien for sikre bevaring og bærekraftig bruk av kulturarven.

Kulturarven har på grunn av verdiskapingsprogrammet blitt tatt i bruk til forskjellige typer næring. Det er blant annet skapt nye overnattingsplasser, spisesteder, teater- og musikkscener, gallerier, aktivitetstilbud og bøker med utgangspunkt i kystkulturen i Nordland. På grunn av verdiskapingsprogrammet har vi hatt mulighet til å oppnå målbare resultater, i form av blant annet arbeidsplasser, inntekter, dugnadsinnsats, overnattingsplasser, besøkende, omtale, utløsning av finansiering og istandsatte kulturminner. Sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping er kanskje ikke like lett å dokumentere eller måle, men kan gi utslag i trivsel, helse, identitet, kunnskap, aktivitet og engasjement. Dette ser vi tydelige resultater på i delprosjektene.

Verdiskaping handler om å få mest mulig ut

av de ressursene som er tilgjengelig. Kultur og natur er blant våre fremste ressurser for verdiskaping i Nordland. Kunnskap og kompetanse er her avgjørende. Det er blant annet arrangert kurs i praktisk byggeskikk i Lofoten og holdt seminar om utviklingsmuligheter i Rognanfjæra basert på båtbyggertradisjonen. Formidling av kulturarven er viktig og har derfor hatt et sterkt fokus i pilotprosjektet. Et av de viktigste resultatene er at det har skapt mer bevissthet og oppmerksomhet rundt vår verdifulle kystkultur og ført til holdningsendringer. Pilotprosjektet har fått mye mediaomtale og har

utfordret og involvert politikere, næringsliv og lokalbefolkning. Markeringen av kulturminneåret 2009 bidro sterkt til bevisstgjøring av kulturarven, og derfor støttet en flere tiltak som bidro til denne markeringen.

Hvilken ressurs kan kulturminner være og hvilke verdiskapingseffekter er oppnådd skal vi se nærmere på i de gode eksemplene. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har støttet nærmere 100 delprosjekter som involverer istandsetting av bygg, fartøy og landskap, samt ivaretagelse av den immaterielle kulturarven og

etablering av nettverk. Prosjektene i Lofoten, Kjeøy og Nyksund har generert mye private midler. I de andre prosjektene er kommunene sterkere involvert på finansieringssiden. Rundt Meløygården er det skapt en sterk frivillighet, noe vi også ser på Rognan og i flere andre prosjekt. Det er har valgt ut noen delprosjekt som gode eksempler på henholdsvis økonomisk, kulturell, sosial og miljømessig verdiskaping, selv om de aller fleste delprosjektene representerer to eller vanligvis flere former for verdiskaping.

Miljømessig verdiskaping

Miljømessig verdiskaping omfatter positive ringvirkninger i forhold til miljø og landskap i et helhetlig perspektiv der bevaring og bærekraftig bruk står i fokus. Dette omfatter som nevnt verdier og ivaretagelse av kulturminner, kulturmiljø og landskap.

Nyksund og Vega kystgård er valgt som eksempler for miljømessig verdiskaping. Øksnes kommune vil med det helhetlige prosjektet "Den verdifulle kystkulturen i Øksnes - Kystkultur på yttersida" legge til rette for en strategi for å ta kulturarven i bruk til næringsutvikling. På bakgrunn av dette utarbeider Øksnes kommune en overordnet utviklingsplan i tre trinn:

1. En detaljert utviklingsplan for Nyksund.
2. En overordnet utviklingsplan for Stø/Langes til og med Øksnes Vestbygd.
3. Se området i sammenheng med Bø kommune og de spennende kulturminnemiljøene som finnes der.

Nyksund er et fiskevær med et særegent bygningsmiljø. Flere av bygningene langs sundet er nå under renovering. Samlet skal Nyksund bli en spyspiss for reiselivsnæringa i Vesterålen.

I Nyksund har Den verdifulle kystkulturen i

Nordland gitt tilskudd til følgende prosjekt:

- Holmvik brygge
- Nyksund brygge
- Hvitbryggen
- Fortellersmia i Nyksund
- Marmelpasset
- "Anna på Vinje"-huset

Fortellersmia i Nyksund skal sette den lokale fortellertradisjonen i fokus. Nyksund har alltid vært en møteplass for folk fra alle verdenshjørner og samfunnslag. Prosjektet skal videreformidle den immaterielle kystkulturarven. "Marmelpasset" er et annet prosjekt som fokuserer på formidling. Dette prosjektet retter seg spesielt til barn og unge, og gjennomføres av Øksnes kystlag. Opplegget skal gi deltakerne innføring i tolv kystrelaterte aktiviteter og handler om bevisstgjøring og kunnskapsoverføring. Restaureringen av "Anna på Vinje"-huset på Tindsøya er viktig for ivaretagelsen av et autentisk og helhetlig bygningsmiljø. Anna på Vinje er hovedpersonen i bøkene "Folket på Vinje", skrevet av prosjekteier Johannes Rørtveit. Restaureringen av huset hvor Anna bodde bidrar derfor også til å ivareta den immaterielle kulturarven. Restaureringen av de tre bryggene i Nyksund, Holmvik brygge, Nyksund brygge og Hvitbryggen

bidrar til å ta vare på kulturminner gjennom aktiv bruk. Bryggene skal brukes til henholdsvis overnatting og restaurant, konsert-/kulturlokale samt produksjonslokaler og fasiliteter for kreativ virksomhet. Restaureringen bidrar til å bevare det helhetlige bygningsmiljøet i Nyksund. Prosjekteierne for Hvitbryggen, Mei Szetu og Rebeca Toledo er veldig opptatt av å bruke miljøvennlige løsninger, blant annet inngår mye gjenbruk av materialer.

Vega kystgård skal formidle kulturarven gjennom å ivareta bygninger og vise den spesielle formen for landbruk som ble drevet i disse kystområdene. Vega kystgård skal lage et opplevelsesprodukt gjennom å bruke den intakte bygningsmassen, utstyr, dyr, og den immaterielle dokumentasjonen om gårdsbrukene og om folkene som bodde på Vega og ut i øyan. Konkret vil aktiviteten skje på gårdsbruket på Nes og på husmannsplassen på Emårsøy. Prosjekteierne er bevisste på å utnytte ressursgrunnlaget på gården gjennom hele året. "Grønn omsorg" blir bærebjelken i vinterhalvåret. Om sommeren vil Vega Kystgård kunne tilby besøkende aktiviteter på gården. På Emårsøy kan man få en guidet tur som viser hvordan folk levde på midten av 1800-tallet.

Nyksund i Øksnes. Foto: Marianne Lind

Vega kystgård. Foto: Gisle Ebbesen

Marmelpasset i praksis. Foto: Øksnes Kystlag

Sosial verdiskaping

Sosial verdiskaping omfavner identitet, samarbeid og samhandling, engasjement, tilhørighet og etikk. Det går ut på å skape lokal bevissthet og engasjement omkring kulturarven som ressurs for utvikling. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har bidratt til å skape mange nye møteplasser og har bidratt til å styrke flere steders identitet. Verdiskapingsprogrammet har tatt i bruk "Quadruple Helix"-modellen⁹, en modell for samarbeid mellom FoU, privat næringsliv, offentlige institusjoner og lokalbefolkningen, noe som har bidratt til sterk lokal forankring og eierskap, samt styrket samarbeidet mellom ulike aktører.

Henningsvær er oppført i Kulturminneplan for Lofoten, hvor det fastsettes at Henningsvær har stor verdi som nyere tids fiskevær. I følgeevalueringen "Verdiskaping på tvers" nevnes det at stedsutviklingsprosjektet i Henningsvær, som fikk støtte fra Den verdifulle kystkulturen i Nordland, er et "godt eksempel på hvordan det brede verdiskapingsbegrepet har bidratt til å gradvis snu holdninger, og sikre positiv vekselvirkning mellom produksjon av fellesgoder og private goder". I Henningsvær har hele lokalsamfunnet vært involvert i prosjektet. Et av resultatene er nettopp etableringen av et sterkt samarbeid, noe som har vært en kilde til bred verdiskaping i Henningsvær. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har gitt følgende tilskudd:

- Stedsutvikling i Henningsvær
- Kultursti i Henningsvær
- Henningsværs historie
- Logen i Henningsvær
- Heimgårdsbrygga
- Engelskmannsbygga
- Restaurering og ny bruk av

Kaviarfabrikken

- Trandamperi og sjømatteater
- MS Symra
- Lofoten Internasjonale Tørrfiskfestival

I stedsutviklingsprosjektet var målet at Henningsvær skal utvikles slik at stedet beholder sin karakter som et populært turistmål, og samtidig være et attraktivt bosted og gi rom for utvikling av ny næringsvirksomhet. Den tidligere reguleringsplanen var fra 1962, og for mange dispensasjonssaker gjorde at kommunen innså at det var behov for en større prosess på stedet. Det overordna målet var å utvikle Henningsvær gjennom å styrke stedets identitet. Både innbyggerne, næringsaktører, utbyggere og politikere var involvert i prosjektet. Målet med kulturstien i regi av Henningsværs Innbyggerforening, som var en del av stedsutviklingsprosjektet, var at flere skal kunne gjøre seg kjent med Henningsvær gjennom en historisk vandring. Poenget var å dokumentere og presentere, samt synliggjøre steder og bygninger som er av interesse for Henningsværs identitet. Det var spesielt fokus på Lofotfisket og tørrfiskens betydning for Henningsvær. Prosjektet samarbeidet med prosjektet "Henningsværs historie" om utvikling av tekster knyttet til ulike bygninger.

De to bryggene, Heimgårdsbrygga og Engelskmannsbygga er fremtredende og sentrale bygg i Henningsvær. Engelskmannsbygga ble bygget i 1905. Heimgårdsbrygga ble flyttet hit fra Røst samme år. Begge bryggene bidrar til verdiskaping på alle måter. De ligger begge sentralt til i Henningsvær, er spennende sosiale møteplasser og er viktige for stedets identitet. Heimgårdsbrygga har som mål å skape mer

aktivitet. Brygga brukes til overnatting og utleie. I en del av brygga drives en interiørbutikk. Engelskmannsbygga er kjent for alle som besøker Henningsvær og var den første bedriften i sitt slag som holdt helårsåpent i Henningsvær. Engelskmannsbygga, hvor det holder til en glassblåser, keramiker og fotograf, er blitt et forbilde for små håndverkbedrifter på stedet. Prosjektets mål var å opprettholde det levende kulturmiljøet der kunsthåndverk skapes og selges, der utøvere kan bo og arbeide og på den måten videreføre en levende brygge fra en kulturtradisjon. Kaviarfabrikken er et annet særegent bygg i Henningsvær. Mange i Henningsvær har hatt sin arbeidsplass her. Bygget sto tomt i flere år, da Venke Hoff så byggets verdiskapingspotensial. Hun ønsker å ta i bruk bygget som galleri, overnattingsplass og atelier for kunstnere. Bygget har allerede fått en del omtale i inn- og utland. Kaviarfabrikken er en av de få som bevisst har fokusert på universell utforming og har fått skryt for dette.

Riksheim Henningsvær AS har restaurert det gamle trandamperiet som er knyttet til fiskebruket til bedriften og bruker det til formidling av hvordan tradisjonsfiske og foredling av råvarer ble gjort på tradisjonelt vis. Prosjekteier har tett samarbeid med to øvrige lokale reiselivsaktører, XXLofoten og Finnholmen Brygge AS. XXLofoten er en annen aktør som har fått tilskudd fra Den verdifulle kystkulturen i Nordland. De fikk støtte til å sette i stand den fiskeskøyta MS Symra, som er fra 1917. MS Symra er ett av to fartøy Den verdifulle kystkulturen i Nordland har gitt tilskudd til, og er et eksempel på båttype som ble brukt under Lofotfisket. MS Symra er i dag i aktiv bruk som en del av opplevelsestilbudet

til XXLofoten, og er en sosial møteplass for brukerne av XXLofoten sine aktiviteter. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har også støttet Lofoten Internasjonale Tørrfiskfestival som har vært arrangert hvert år siden 2006. Festivalen har involvert lokalbefolkningen og næringsaktører i Henningsvær, og har skapt økt oppmerksomhet omkring tørrfisk som et viktig produkt med rike tradisjoner. Eksemplene viser at stedutviklingsprosessen i Henningsvær har medført stor lokal mobilisering for å bevare stedets identitet og samtidig etablere nye næringsveier.

Et annet eksempel for sosial verdiskaping er det helhetlige prosjektet Rognanfjæra. Rognanfjæra skal utvikles med hensyn til de kulturhistoriske verdier som ligger i restene av båtbyggertradisjonen i Saltdal. Området skal

transformeres fra et industriminne til et aktivt område for nærings- og kulturaktivitet. Rognanfjæra har en sentral beliggenhet i Rognan sentrum. Mange er involvert i prosjektet som er et satsingsområde for kommunen og det er politisk forankret og vedtatt i sentrumsplanen. Prosjektet har skapt diskusjon og bevissthet rundt kulturarven. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har støttet følgende prosjekt i Rognanfjæra:

- Forprosjekt Dragebrygga
- Forprosjekt Drageslipen
- Opprustning av Rognanbryggene
- Kartlegging av kulturminner
- Haagensenverkstedets historie

Båtbygger Kai Linde har vært involvert fra starten. Siden 1994 har han leid Dragebrygga til sin virksomhet. Dragebrygga er den eldste

gjenværende bygningen i Rognanfjæra som direkte har med båtbygging å gjøre. Han holder nå på med å se på muligheter og løsninger for Dragebrygga. Saltdal kommune har fått støtte til opprustning av bryggene på Rognan. Bryggene har stor betydning for Rognans sentrumsmiljø og historie. De karakteristiske bryggene er kanskje de mest fremtredende symbolene for Rognan og er svært viktige for stedets identitet. Restaurering og bruk av bryggene vil gjøre Rognan mer attraktivt, både for lokalbefolkning og tilreisende. Bruk av bryggene vil skape mer liv i sentrum og kan gi ny næring for Rognan. Saltdal kommune har også fått støtte til kartlegging av kulturminner i Rognanfjæra og til dokumentasjon og formidling av Haagensenverkstedets historie, noe som kan inngå i en kulturminneløype.

Kulturell verdiskaping

Den kulturelle verdiskapingen kommer tydelig til syne der kulturminner blir tatt i bruk. Kulturelle verdier innbefatter blant annet symboler, tradisjoner, historier, estetikk og kulturell kapital. Lånan, som ligger midt i verdensarvområdet Vega, er det største egg- og dunværet i Vega-øyene. De første nedtegnelsene om folk som bodde på Lånan er fra 1660, men antakeligvis har det bodd folk her før den tid. I dag bor det ingen på Lånan når vinterstormene herjer som verst. De siste helårsboende flyttet fra øya i 1980. Men hvert år når våren kommer vender fuglevokterne tilbake for å ta vare på ærfuglene. De lager reir og verner ærfuglene for farer i hekketiden. På Lånan blir

kulturarven nå aktivisert gjennom ny bruk. Utværet Lånan AS ble etablert i 2007 som et resultat av arbeidet i verdiskapingsprogrammet. Bedriften har for tiden en helårsansatt, Hildegunn Nordrum.

Lånan tilbyr ikke bare ett produkt, men et helhetlig konsept i form av turisme, formidling og produktutvikling, samtidig som de ivaretar kulturarven. I alt de gjør forteller de den unike historien om ærfugldriften som er en viktig del av Norges kystkultur. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har støttet flere prosjekt på Lånan, blant annet bedriftsutvikling, infrastruktur, restaurering av en låve, etablering av

visningsrom, presentasjonsmateriale og videreutvikling av reisetilbudet. En del av prosjektet har gått ut på utvikle diverse dunprodukter, smykker og suvenirer, og nå også en barnebok om E-ungen Eli. Boka skal omhandle livet i et egg- og dunvær på Helgelandskysten og vil videreformidle kulturarven til barn og unge. Bedriften har hatt fokus på formidling helt fra starten og har vært opptatt av å utvikle et helhetlig konsept. De har hatt fokus på posisjonering og markedsføring og har blant annet utviklet en egen webside med nettbutikk. De har vært bevisste på å bruke media aktivt og har blitt omtalt i flere TV- og avisreportasjer i inn- og utland.

Kulturminnedag på Lånan. Foto: Hanne Jakhelln

Økonomisk verdiskaping

Økonomisk verdiskaping gjelder å skape inntekter, foreta investeringer, tenke innovativt og gjennomføre markedsføring og profilering. Som gode eksempler på økonomisk verdiskaping har vi valgt ut Nusfjord AS og LofotenMat.

Fiskeværet Nusfjord i Flakstad kommune i Lofoten betegnes som Norges best bevarte fiskevær og har vernestatus. Nusfjord har en sammensatt og godt bevart bebyggelse som vesentlig stammer fra seint på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. I UNESCOs arkitekturvernår (1975) ble Nusfjord utpekt som et av tre pilotprosjekter i Norge for bevaring og synliggjøring av unike trehusmiljøer. Nusfjord eies og drives av Nusfjord AS, som eier tettstedet Nusfjord, inkl. veier, brygger og den vesentligste delen av bygningsmassen som totalt består av 52 bygninger, hvorav 34 rorbuer. Nusfjord AS har fått tilskudd til å restaurere det gamle tørrfisklageret "Storbrygga" og bygge det om til restauranten "Karoline". Eierne har en klar målsetting om å bruke den historiske bygningen til å skape bedre grunnlag for verdiskaping og for å skape et utvidet tilbud for gjestene hele året. Storbrygga var en gang stedets tørrfisklager. En av målsettingene var å bevare mest mulig både av eksteriør og interiør slik at restauranten framstår mest mulig autentisk i forhold til det øvrige miljøet. Restaureringen av Storbrygga er avsluttet og Restaurant Karoline ble satt i drift fra juni 2007. Restauranten har fått navn etter stedets frakteskute, og er dekorert innvendig med bilder fra stedets historie. Tilskuddet fra verdiskapingsprogrammet har vært avgjørende for driften av Storbrygga som reiselivsprodukt. I restauranten serveres det mat basert på lokale råstoffer. Restauranten er viktig for kurs- og konferansemarkedet som gir økt belegg på rorbuene. Totalt gir restaurantdriften og tilhørende tjenester arbeid for to personer på heltid og åtte deltidsansatte i sommerhalvåret. Eierne har stort sett benyttet lokal arbeidskraft til gjennomføring av restaureringen. Prosjektet har bidratt til å bygge opp lokal kompetanse innen restaurering av verneverdige bygninger. I Nusfjord har Den verdifulle kystkulturen i Nordland også støttet prosjektet "Eventyret Nusfjord, hos Hans Dahl, eier av vær og vind" som er ei bok om væreieren. Den dokumenterer dagliglivet i Nusfjord på 1800-tallet. Det er også gitt støtte til restaurering og utvikling av væreiergården i Nusfjord. Det siste vil bidra til å ivareta stedets helhetlige kulturmiljø og bevare kulturarven, det vil også bidra til å tilrettelegge for økt næringsutvikling gjennom å styrke kvaliteten på overnattings- og utleievirksomheten som drives i dag.

Listerskøyta M/S Symra. Foto: XX Lofoten

Den verdifulle kystkulturen i Nordland bidro til at LofotenMat ble etablert i januar 2007. Målet med prosjektet, som ble drevet frem av Lofoten Forsøksring, var å etablere et selskap som skal vitalisere tradisjonsmat fra Lofoten slik at den får ny aktualitet og dermed kan gi økt verdiskaping. Lofoten forsøksring ønsket å ta i bruk lokalt produsert råstoff til å lage ferdigvarer basert på tradisjoner og oppskrifter med utgangspunkt i den lokale kulturen. Særlig var det ønske om få frem de landbruksprodukter og fiskeprodukter som gjennom tidene har vist seg ypperlig å frembringe i Lofoten. I tillegg til å etablere selskapet, var det et ønske å sette lokalproduserte råvarer og lokale mattradisjoner i fokus, gjennom å arrangere seminarer og opplæring. I prosessen samarbeidet Lofoten forsøksring med blant annet Arktisk meny, Arktisk landbruk, Tenkeloftet, Innovasjon Norge (på utlands-siden), Norges Råfisklag og Sildesalgslaget. LofotenMat er en paraplyorganisasjon for matprodusenter og brukere i hele regionen. Planene for LofotenMat er å få produsentene til å stå sammen og jobbe målrettet med å sikre kvalitetsprodukter. For å få en større andel av verdiskapingen arbeides det med å øke for-edlingsgraden, dokumentere opprinnelse og sikre høy kvalitet. LofotenMat har gjort en god innsats for å tilrettelegge for, profilere og markedsføre mat fra Lofoten.

Den verdifulle kystkulturen i Nordland

har støttet flere prosjekt i regi av LofotenMat. Prosjektet Tradisjonsmat fra Lofoten førte til gjennomføring av flere store arrangement, blant annet Tradisjonsmatkonferansen, Kystens dag og Gammeldags jul. Hovedmålet var å øke verdiskapingen av råvarer fra Lofoten gjennom fokus på lokal matkultur, samt skape oppmerksomhet rundt tradisjonell mat basert på lokale råvarer. Prosjektet bidro til kvalitetsheving av opplevelsesproduktene i Lofoten gjennom bedre matopplevelser. Prosjekt Fiskekake bidro til å markere Kulturminneåret og temaet "Dagliglivets kulturminner". Prosjektet bidro til erfaringsoverføring og videreføring av lokale mattradisjoner til barn og unge. "Lofotlam på nye veier" bidro til at produktet Lofotlam ble posisjonert i markedet og medførte økt fortjeneste til primærprodusentene og omsetningsleddene. Prosjektet bevisstgjorde bøndene om hvilken verdi sauehold har for bærekraftig utvikling av landbruket. Produktets kvaliteter ble kartlagt, og det ble opparbeidet beskyttet betegnelse for produktet Lofotlam og det ble utviklet en strategiplan for videre utvikling. Dette prosjektet bidro også til å videreføre gamle mat- og landbrukstradisjoner. Gjennom å støtte LofotenMat har vi bidratt til å styrke verdiskapingen gjennom lokal, småskala mat og har satt fokus på mat som en del av kulturarven. Mat er en viktig del av lokal identitet og styrking av kvalitet i merkevaren.

Konsekvenser for kulturminner og kulturarven

Den store basen med case i satsingen innebærer at en rekke kulturminner og kulturmiljøer av ulike slag er involvert. Konsekvensene for kulturminnene har vært viktig i satsingen. Det er gitt tilskudd til mange restaureringsprosjekter. I Lofoten er 24 istandsettingsprosjekter gjennomført. Dette involverer 27 bygninger, ei listerskøyte, ei gammel ferge og 7 historiske hager. I flere av prosjektene er ytterligere bygg satt i stand uten støtte fra verdiskapingsprogrammet fordi eierne har sett at dette har positiv innvirkning på totaliteten. På Vega er 10 bygninger restaurert som en del av pilotprosjektet. Det er gitt støtte til prosjekter der det har vært en tydelig plan for forretningsmessig bruk etterpå. I perioden har vi mottatt mange søknader med istandsetting som mål, men de har ikke fått innpass i programmet. I Nyksund er 3 bygninger under istandsetting, på Rognan 3, i Meløygården 2 og på Kjøøy 2. I alle disse områdene vil flere bygninger bli istandsatt etter hvert.

Det har vært flere utfordringer knyttet til istandsettingssakene. Eierne av objektene er kommuner, stiftelser, museer, grendelag, aksjeselskap, enkeltmannsforetak og privatpersoner. De har hatt svært ulike utgangspunkt og kunnskap om hvordan antikvariske verdier kan sikres gjennom ny bruk. Den forretningsmessige kompetansen har også vært veldig ulik, fra profesjonelle aksjeselskap til gründere med lite kompetanse. Mangfoldet har gjort at ulike metoder for prosjektorganisering og gjennomføring har vært nødvendig å teste ut. Dette har vært arbeidskrevende og mange ganger årsak til forsinkelser i prosessene. Folk flest har ikke kunnskap om hva antikvariske prinsipper for restaurering innebærer, og i satsingen har vi avdekket at dette også er manglende også hos mange av håndverkerne i prosjektområdene. Resultatene av istandsettingstiltakene er derfor av ulik kvalitet. Dette har gitt viktig læring for det videre arbeidet og det siste året er det satt krav om tilstandsrapport og beskrivelse av tiltak før søknader behandles. Generelt sett ser en likevel at kunnskapen er økt i områdene. Kulturminner i Nordland har meldt tilbake at deres arbeide med kulturminner har blitt enklere i områdene der pilotprosjektet har vært virksomt.

Den immaterielle kulturarven er en viktig del av verdiskapingskjeden. Det er lett å tro at dette har bare sosiale, kulturelle og miljømessige dimensjoner, men vi har erfart at det også kan være basis for økonomisk vekst. I Nusfjord, Henningsvær, Å, Lånan, på Nes og i Nyksund er den immaterielle kulturarven aktivisert gjennom prosjekter som er med på å understøtte

Skolen på Vinstad. Foto: Vinstad grenedlag

øvrige prosjekter. Totalt sett gir dette en bedre opplevelse av helheten og en ekstra dimensjon for opplevelsen av kulturminnene.

Kulturminner handler i stor grad om identitet. I pilotprosjektet er det stilt spørsmål til hvordan leve med kulturminner, hvordan leve av kulturminner og hvordan leve som kulturminne. Refleksjon omkring dette har vært sentralt i erfaringsseminarene. Før pilotprosjektet kom i gang ble kulturarven i stor grad sett på som en ressurs for museumsformidling eller som en hemske for lokal utvikling. I løpet av programperioden har en greid å snu fokuset til å se reelle utviklingsmuligheter ut fra kulturminnes forutsetninger. Dette handler i stor grad om identitetsbygging. Kunnskap om kulturminners betydning for utvikling har gjort det enklere for aktører å se potensialet i verdiene de besitter.

Det er vårt inntrykk at holdningene til kulturminnene og kulturarven er forskjellig ut fra hvordan de ulike aktørene har vært involvert i de ulike prosessene. I programmet har vi registrert at det å jobbe over tid med bevissthetsgjøring, kunnskapsoppbygging og møteplasser for å diskutere kulturminnes betydning og kvaliteter bidrar til holdningsendringer hos aktørene. Det har vært en stor utfordring å få tilgang til håndverkere som innehar kompetanse innen bygningsvern og kan gjøre antikvariske restaureringer. Noen ganger har dette vært løst ved at snekkere har hatt direkte dialog med kulturvernmyndighetene (Kulturminner i Nordland) eller de lokale museene. Det har vært lagt vekt på regelverk, byggeskikk (eksempler), finansieringsordninger og dialog mellom tiltakshaver og snekker. Dette har bidratt til kvalitetssikring av prosjektene.

Tiltakshaverne og snekker har i denne prosessen lært om bygningsvern, som igjen kan bidra til holdningsendring i lokalsamfunnet. På Vega er inntrykket at casene har bidratt til at flere ser nytten av å ta bedre vare på sine bygninger, og flere private aktører har derfor søkt, og fått støtte fra Norsk Kulturminnefond til istandsetting. Dette gjelder også Lofoten, og spesielt Henningsvær og Å der fokus på istandsetting har vært tydelig gjennom stedsutviklingsprosjektene. Mot slutten av programmet ser vi en økende interesse fra øvrige deler av Nordland for å bevare viktige kulturminner. Dette er et tegn på at det i prosjektområdene finnes eksempler på at restaurering gir gode resultater og muligheter for finansiering er tydeligere, og at det er skapt en forventning om at det nå er mulig å få støtte fra det offentlige.

Bevaring av kulturminner har økonomiske konsekvenser. I mange tilfeller må ekstra omkostninger påregnes og for noen tiltakshaver kan dette oppleves som en begrensning. Flere av prosjekteierne har hatt utfordringer med dette arbeidet. Det har vært vanskelig å få kvalifiserte tilstandsrapporter, holdningene blant håndverkere er ikke basert på antikvariske prinsipper, men økonomisk gode løsninger for eier. På grunn av verdensarvstatusen har Vega stått i en særstilling og kan søke tilskudd til verneverdige bygg fra Kulturminner i Nordland for å dekke de ekstra omkostningene. Den økonomiske verdiskapingen, ved å tenke næringsutvikling knyttet til kulturminnene og kulturarven, anses som en løsning for å sikre bevaring og bærekraftig bruk av kulturarven. Det at aktørene ser på kulturminnene som noe verdifullt og en mulighet istedenfor en begrensning, muliggjør bevaring i større grad.

Kunnskap og kompetanseoppbygging

Mobilisering av aktører

I underveisevalueringen ”Mellom næringsutvikling og kulturminneforvaltning”, konkluderer det med at i de fleste casene har aktørene hatt en idé over tid, de har en bygning de ønsker å gjøre noe med, en virksomhet de vil starte, eller en prosjekt de vil realisere.

”Programmet er med på å hjelpe folk som har ideer, og som har hatt ideer over lang tid. Prosjekt blir realiserte gjennom den kompetanse, kunnskap og økonomi som finnes i programmet”¹⁰

I mobiliseringsfasen ble hovedoppgaven å

veilede idéhaverne gjennom idé, forretningsplan og samfinansiering med flere virkemiddelordninger. Vurdering av prosjekter som kunne falle inn under programmet var en prosess i seg selv, også for prosjektledelsen og styringsgruppen.

Kobling av aktører – En dørs politikk

Gjennom programmet er det skapt felles arenaer for kommuner, næringsliv, utviklingsaktører, museer, frivillige og kulturminneforvaltning hvor dialog om utfordringer har vært praktisert i åpen form og med eksempler som utgangspunkt. Arenaene har fungert som godt utgangspunkt for kvalitetssikring av enkeltpro-

sjekter og prosesser. Det ble tidlig etablert felles forståelse for kulturarven som en aktiv ressurs for utvikling og en bedre forståelse for rollefordeling mellom forvaltningsnivåene og de ulike delen av virkemiddelapparatet.

Suksessfaktoren har ligget i en aktiv dialog

mellom partene. Prosjektledelsen har opparbeidet en praksis med ”en dørs politikk” og veiledet søkere gjennom virkemiddelapparatet. Dette er oppfattet som positivt hos aktørene. Erfaringene fra arbeidet videreføres i ny satsing på kulturnæringer i Nordland.

Næringsutvikling og aktivisering av kulturarven

Det ble tidlig fokusert på at casene skulle være gode eksempler og næringsutvikling har vært en forutsetning for tilskudd innefor programmet. Man fokuserte derfor på prosjektets

betydning utover seg selv, at det skulle gi tydelig merverdi også for andre aktører og utover prosjektperioden. Det er utfordrende å ivareta antikvariske prinsipper i utviklingsprosesser

hvor målet om næringsutvikling mange ganger kan virke tydeligere enn kulturminnehensynet. I en del case har utfordringene særlig vært knyttet til finansiering og et behov for å komme

Bremstein. Foto: Hanne Jakhelln

raskere i gang med inntjeningen enn det har vært gunstig for kulturminnet. Likevel ser vi at det er mulig å sikre antikvariske verdier gjennom ny næringsutvikling. Det fordrer god kontakt mellom kulturminneforvaltningen og utviklingsmiljøene. Fylkeskommunen har hatt en tydelig rolle som kobler mellom sektorene og erfaringene kan overføres til øvrige regionale satsinger.

Satsingen rundt verdensarvstatusen på

Suksesshistorier

Skomvær fyr representerer et eksempel på kopling av aktører, sterk kulturminnefaglig fokus, rollefordeling, og toveis innsats (kystverkets bygg og kommunens planlegging av bruk). Fyret var i mye dårligere tilstand enn forutsatt og ny bruk har ikke vært mulig å få til i perioden på grunn av omfattende restaurering. Finanskrisen kom heldig ut for prosjektet, da Kystverket fikk overført krisemidler som muliggjorde istandsetting. Utfordringen ligger nå i å legge til rette for ny bruk, men her foreligger det plan utviklet i eget prosjekt.

Vega Kystgård kan karakteriseres som ”å skynde seg langsomt” hvor landskapstilpassing, kompetanseoppbygging og samfinansiering er nøkkelord. Vega Kystgård skal vise den spesielle form for landbruk som ble drevet på disse kystområder, både på hovedøya og i selve

Vega har for gitt ny giv i Vega kommune. Lokalbefolkningen ser positivt på framtida, og det satses på næringsutvikling. Den verdifulle kystkulturen i Nordland har bidratt til at man i en tidlig fase fikk satt fokus på hvordan man kunne utnytte verdensarvstatusen til verdiskaping. Den største aktiviteten og de synligste resultatene var i 2007, 2008 og 2009. Det hadde ikke vært mulig å realisere så mye på så kort tid uten denne satsingen. Kommunen har vært en viktig medspiller og utviklingsaktør i dette

verdensarvområdet. De ønsker å formidle historien ved å bruke bygningsmassen, utstyr, dyr og historiene om gårdsbrukene og folkene som bodde på Vega og ut i øyan. De skal etablere et opplevelsesprodukt hvor de skal ta med seg gjester til Emårsøy. Prosjekteierne har vært meget bevisste på å jobbe trinn for trinn. For å frigjøre tid fra den tradisjonelle gårdsdriften, ønsket de å legge om driften. De avviklet gri-seproduksjonen på gården og driftsbygningene ble benyttet til effektivisering av eksisterende kjøtt- og melkeproduksjon, og kalte prosjektet sitt ”Fra gris til turist” en periode. Når dette var utført kunne de konsentrere seg om prosjektet på Emårsøy, som i dag står ferdig til bruk. Emårsøy har et flott kulturlandskap. De pleier landskapet både med beitepusser, nordlandsfe og sau. Innovasjon Norge vurderte helhetsteningen på gården når de valgte å gå inn med

arbeidet. Når kommunen går foran og viser vei, gir også dette for næringslivet en trygghet og forutsigbarhet i sin satsing. Kommunen har blant annet investert 7,5 mill i området Nes, Holand, Kirkøy. Dette området er det primære kontaktpunktet mellom turistene og Vega. Som følge av dette kan man se en økende investeringslyst i området. Vega er et godt eksempel på hvordan en rettet satsing kan utløse mye aktivitet i løpet av kort tid.

midler, både til den tradisjonelle gårdsdrifta og Emårsøy-prosjektet. Dette prosjektet er et godt eksempel på samfinansiering mellom flere virkemidler, blant andre Norsk Kulturminnefond, Kulturminner i Nordland, Den verdifulle kystkulturen i Nordland og Innovasjon Norge.

Stedsutviklingsprosjektet og reguleringsplanen på Nes, Holand og Kirkøy har hatt fokus på tilrettelegging for et større antall tilreisende og mulig fortetting med nye overnattings-, serverings- og opplevelsestilbud i de eksisterende bygningsmiljøene. Infrastruktur som parkeringsplasser, fiskerihavn, småbåthavn, møteplasser og lignende har vært viktige spørsmål i dette prosjektet. Det har vært en involverende prosess med befolkningen og grunneierne. Underveis i prosessen ble det satt

Storbrygga i Nustjord før restaurering. Foto: Hanne Jakhelln

opp to næringsbygg. Etter at stedutviklingsprosjektet og reguleringsplanen ble vedtatt er det planlagt etablering av tre nye overnattingsbedrifter, samt gjestehavn. Alt dette er private initiativ. Stedet hadde før prosessen startet holdninger som gikk på at kommune hadde ansvar for all utvikling av stedet. Re-

staureringen av det gamle samvirkelaget er et godt eksempel på hvordan kulturarven blir tatt i bruk. Befolkningen på Nes er svært stolte av det nyrestaurerte huset, som historisk sett har vært en samlingsplass og arena for bygdefolket. Dette har gitt god symboleffekt og flere griper nå muligheten til å ta i bruk og

revitalisere gammel bebyggelse. Totalt sett har stedsutviklingsprosessen på Nes bidratt til mer samordning, tydeligere rollefordeling og initiativ til prosesser både fra kommunen og lokalbefolkningen.

Utvidelse av programmet

Da fylkesrådet vedtok utvidelse av programsatsingen i 2009 var det begrunnet i et ønske om å teste både erfaringer og metoder fra Lofoten og Vega i andre Nordlandssamfunn. Spredningsstrategien hadde et klart mål om å se hvordan opparbeidede erfaringer kunne videreføres til andre områder. Utvidelsen som spredningsstrategi har gitt et bredere erfaringsgrunnlag og samtidig muligheter for å teste metodikken mer systematisk.

Casene ble valgt ut for å teste hvordan ulike eiere kunne involveres i verdiskapingsprosessen. I Nyksund er kommunen prosjekteier og tilrettelegger men private eiere er likevel en aktiv del av prosessen. I Rognanfjæra er kommunen både prosjekteier, prosessdriver og eier av de fleste kulturminnene. De fleste bygningene i Meløygården eies av en stiftelse.

På Kjeøy er aktørene private og har allerede skapt et driftsgrunnlag som de ønsker å forsterke gjennom å bevare kulturarven. Med erfaringen fra Lofoten og Vega har det vært enklere å gi tydelige råd til disse casene både ved oppstart og underveis. De fikk tidlig en slags "fadder" i lignende case fra Lofoten og Vega og dette ga en god start for utviklingen.

Flaskehalsar og særlige utfordringer

I 2006 ble flaskehalsene definert som:

- Idéhaverne mangler kompetanse innen forretningsutvikling og markedenking: Vi må derfor inn i en tidligere fase og bidra til en del forprosjekter for å sikre en kvalitativ gjennomføring av prosjekter
- Innovasjon Norge, kommunen og fylkeskommunen mangler tilpassa regelsett og dette forsinker en del prosesser: Vi er inne i en dialog med lokalkontoret for Innovasjon Norge for å finne enda bedre måter å kommunisere på om felles prosjekter

- De ulike aktørene trenger tettere oppfølging for å se mulighetene det ligger i å samarbeide med andre om utvikling av egne prosjekter: Prosjekt koordinatør i Lofoten og på Vega vil ha dette som viktigste oppgave
- Aktørene er ikke nok trent i å se hvilke muligheter som ligger i det totale virkemiddelapparatet: Vi trenger derfor en sterkere fokusering på hva som ligger av muligheter i skjæringspunktet mellom kulturarv og verdiskaping. Våren 2007 vil det bli lagt særlig vekt på dette gjennom seminarer

Dette viser at det tidlig i fasen ble avdekket tydelige flaskehalsar for å ta i bruk kulturarven som ressurs. Spørsmålet om det var et utviklingsprogram eller en tilskuddsordning skapte en del diskusjoner i starten. Styringsgruppen hadde til dels ulike interesser og ulike motivasjon. Det er likevel ingen tvil om at styringsgruppen var en viktig mobiliseringsaktør i starten og arena for diskusjoner som førte satsingen fremover og i riktig retning. Samhandling mellom virkemiddelaktørene var et sentralt tema i møtene. Flaskehalsen synes å ha blitt noe mindre i perioden på grunn av

Meløygården. Foto: Bjarne J. Eriksen

økt kunnskap om ulike virkemiddelordninger.

Ressursene hos Kulturminner i Nordland har periodevis vært en flaskehals med bare en stilling innenfor bygningsvern. Internt i fylkeskommunen burde en tidligere sett at de var knappe. Da kunne antall istandsettingssaker vært tilpasset ressursene eller eksterne ressurser kunne vært koblet på. Arbeidet med søknader til Norsk kulturminnefond har vært med på å øke presset. Spesielt gjelder dette i forhold til vurdering av hvordan antikvariske prinsipper blir fulgt ved istandsetting, siden prosjektledelsen ikke hadde denne kompetansen selv. Kulturminner i Nordland melder likevel tilbake at deres arbeide med kulturminner har blitt enklere i prosjektområdene til pilotprosjektet, fordi kunnskap og holdninger lokalt er endret.

Fra prosjekteier søkte om midler fra programmet til de kunne forvente oppstart, kunne det ta lang tid. Det var et krav om at all finansiering skulle være på plass før tiltakene ble iverksatt. Ved samfinansiering med flere virkemidler medførte det ofte utsettelse hvis en virkemiddelordning ikke innvilget støtte til tiltaket. Norsk kulturminnefond praktiserer søknadsfrist to ganger i året, med inntil 4 måneders behandlingstid. Dette har vært en flaskehals for gjennomføringskraften i flere prosjekter i Nordland.

Felles for de fleste casene var manglende erfaring med å skrive søknader, forretningsplaner og drive prosjekter. Derfor ble det også lagt vekt på

veiledning knyttet til dette. På Vega gikk enkelte aktører på etablereropplæring gjennom Torgar Næringshage, noe som har bidratt til økt gjennomføringsevne og bedre kvalitet i casene.

Tilgjengelighet til og kunnskap om snekkere som innehar tilstrekkelig kompetanse innen bygningsvern har også vært en utfordring. Helgeland Museum har veiledet spesielt i forhold til case på Vega, men kapasiteten har vært begrenset. Helgeland Museum har nylig ansatt 2 innen bygningsvern som skal bistå i restaureringsprosjekter. Den ene personen skal ha kontorsted på Vega. Dette er et samarbeid med Kulturminner i Nordland. I Lofoten har problemet vært enda tydeligere. På grunn av stor generell byggeaktivitet var det lite kapasitet ledig og mange prosjekter har lidd under dette. Den håndverksmessige kvaliteten har ettertid vist seg å være til dels mangelfull i enkelte prosjekter. Regionen har ingen egen bygningsvernansvarlig og det er derfor vanskelig å få til en god faglig oppfølging lokalt.

Det har tatt tid å opparbeide en felles forståelse for hvilke prosjekter det var viktige å satse på og hva kunne falle inn under programets formål. Ulike interesser i styringsgruppen skapte i starten diskusjoner om mange av aspektene rundt aktivisering av kulturarven. Det er naturlig at en pilot bruker tid på å prøve og feile, og finne måter å skaffe seg felles forståelse på, som en viktig del av læringsprosessen underveis.

Det er nærmere 100 prosjekter som har fått

finansiering gjennom pilotprosjektet. Omfanget gjør det vanskelig å ha den tette dialogen i slutfasen. Likevel ser en at omfanget er med på å gi et godt grunnlag for oppsummering av erfaring og læring. I Lofoten er det mange enkeltprosjekter som ikke inngår i større satsinger. Det har vært lettere å kjøre prosesser, tilføye kompetanse og koble aktører i større kulturmiljøer som Henningsvær, Rognanfjæra, Nyksund og Vega. Enkeltprosjekter kan søke støtte hos Norsk kulturminnefond og oppnå lokal verdi, men som eksempler for utviklingsprosesser har de mindre effekt. I læringsprosessen har det likevel vært viktig med bredde og spredning av prosjektene.

Konkrete flaskehalser:

- Manglende felles forståelse for begrepene kommersialiserbart og utviklingsretta
- Virkemidlenes betingelser
- Støtnadsstørrelse - bedriftenes egenkapital ligger i stor grad i kunnskap om kulturarven, ikke i økonomiske verdier
- EØS-regler (støtte til bedrifter eller til bevaring av kulturarven?)
- Muligheter for samfinansiering (regelverket i Innovasjon Norge)
- Ulike søknadsprosedyrer og frister (NFK, IN, Kulturminnefondet)
- Fagkompetanse innenfor rådgiving om istandsetting og antikvariske prinsipper
- Håndverkskompetanse lokalt
- Samfinansiering krever mye tid
- Virkemiddelapparatets evne til å gi råd om veivalg for finansiering, gjennomføring og kvalitet i arbeidet

Anbefalinger

Aktører

Satsingen i Nordland har vært omfattende og har henvendt seg til mange aktører. Erfaringene viser at det er potensial for bedre samarbeid gjennom tydeligere informasjon og rollefordeling fra virkemiddelaktørene. En tydeligere definisjon av utviklingspotensialet som ligger i kulturbaserte næringer vil kunne gjøre rollefordelingen enklere.

Næringsaktører bør tidlig ta kontakt med kulturminnemyndigheter når de skal sette i gang restaureringsprosjekter for å kvalitets-

sikre arbeidet og få råd om tiltak som ofte kan være både tids- og kostnadsbesparende. Eiere av private bygninger med bevaringsstatus har samme utfordring.

Kommunene har generelt sett lite kapasitet og kompetanse innenfor både næringsutvikling og kulturminnevern. Det bør sees på hvordan dette kan forbedres også utenfor de områdene satsingen er gjennomført til nå.

Utviklingselskapene innehar mye kompe-

tanse, men det er ikke like tydelig at de også kan være ressurser for utvikling av kultur- og kulturarvsbaserte bedrifter. Det ligger mange muligheter i en bedre utnytting av utviklingskompetansen.

Museene har en viktig rolle som fagkontakt lokalt med god faglig kompetanse innefor mange felt inne kulturminnevernet. Det bør sees på hvordan denne kompetansen kan tas bedre i bruk lokalt.

Kulturminnemyndighetene

Kulturminner i Nordland har et stort geografisk ansvarsområde og få ressurser til arbeidet med nyere tids kulturminner. I det videre arbeidet bør det vurderes hvordan denne kompetansen kan styrkes i regionene i Nordland, slik det nå gjøres et forsøk med på Helgeland. Tydelig og lett tilgjengelig informasjon om betydningen av å ivareta antikvariske verdier, vil kunne bidra til økt kompetanse hos eiere av kulturminner og dermed gjøre de i stand til en bedre bevaring av verdiene.

Enkelt casene har hatt en utfordring knyttet til Riksantikvaren, spesielt eiere av private kulturminner. Regelverket oppfattes som for stringent, vanskelig å forholde seg til og lite

fleksibelt ("vi slepp ikkje inn han Riksantikvaren her, da får vi jo ikkje fløtt på en einaste spiker"). Informasjon og synliggjøring av hva Riksantikvaren virkelig har fokus på, kan bidra til holdningsendringer og gjøre Riksantikvaren til en lokal medspiller (som nåværende Riksantikvar er tydelig på i forhold til Henningsvær). Holdningene har også avspeilet seg i forhold til regional kulturminnemyndighet, Kulturminner i Nordland. Arbeidet har tydeliggjort at ulike holdninger eksisterer, men også at de endres raskt gjennom positiv oppmerksomhet fra det offentlige.

Søknadsskjemaene fra Norsk kulturminnefond oppfattes som omfattende og vanskelige å

forstå for folk flest. Det bør vurderes enklere søknadshåndtering og flere søknadsfrister slik at gjennomføringskraften i prosjekter kan opprettholdes.

Den samme utfordringer ligger til Innovasjon Norge. Lønnsomhetsvurdering er sentralt i Innovasjon Norges virkemidler. I pilotprosjektet har en erkjent at mange aktører har vanskelig for å nå frem på grunn av for lite fokus på dette. Gjennom dialog har en likevel fått uløst samfinansiering og en bredere forståelse for at lønnsomhet kan ligge i mer enn direkte økonomisk avkastning.

Videreføring

Fylkestinget i Nordland vedtok i oktober 2010 å videreføre satsingen på kulturminneområdet med tre nye år som en del av strategi for kultur-

næringer i Nordland. Med basis i erfaringene som er opparbeidet i perioden 2005-2010 vil det bli valgt ut inntil 2 kulturminnemiljøer

i Nordland for en målrettet satsing. Det vil bli utarbeidet en handlingsplan for satsingen.

Konkrete tiltak i forhold til videreføring

- Programmet er utvidet til andre områder av Nordland gjennom prosjekter i Nyk-sund, Rognanfjæra, Kjeøy handelssted i Lødingen og Meløygården
- Implementering av satsingen i øvrige virkemidler i fylkeskommunen er startet
- Kulturarv er satsingsområde i ny reiselivsstrategi
- Implementering av resultatene i fremtidige stedsutviklingsstrategier er startet
- Nytt prosjekt, Liv i fjøsan – fra tomme fjøs til nærings- og kulturinstitusjoner, Fylkesmannen i Nordland, bringer erfaringene og metodikken videre
- Nettverkene opprettholdes gjennom årlige møter
- Bidra til utvikling av satsingen i regionale partnerskap
- Handlingsplan for kulturnæringer
- Kompetanseoppbygging innen kulturvern

Forankring i plandokumenter

Den verdifulle kystkulturen er forankret regionalt gjennom:

- St. meld. nr. 16 "Leve med kulturminner"
- St. meld. nr. 21 (2005-2006) "hjerter for hele landet. Om distrikts og regionalpolitikken"
- Sak FR-55/05
- Sak FR-132/08
- Fylkesplan for Nordland 2004-2007
- Utviklingsprogram Nordland 2004-2007
- Fylkesplan for Nordland 2008-2011
- Utviklingsprogram Nordland 2008-2011
- Kulturminneplan for Lofoten
- Forvaltningsplan for Vegaøyen Verdensarvområde.

Gjennomgående perspektiv i Fylkesplan for Nordland 2008-2011 som er aktuelle for prosjektet er Miljø og bærekraftig utvikling og Folkehelse. Et grunnleggende prinsipp for

å få til bærekraftig utvikling er å se samspeillet mellom økonomi, samfunn og miljø. En del av folkehelsearbeidet involverer kulturarbeid, involvering og identitet. Resultatområdene i Fylkesplanen er som nevnt kompetanse, innovasjon og entreprenørskap, regionbygging og infrastruktur. Aktuelle strategier for prosjektet under innovasjon og entreprenørskap er: Fremme kunnskapsbasert næringsutvikling, fremme kulturbasert næringsutvikling, samt å bidra til etablering av lønnsomme arbeidsplasser. Aktuelle strategier under regionbygging er: Skape regional identitet gjennom et bredt spekter av kulturelle tilbud med lokal og regional forankring, etablering av nye og bruk av eksisterende møteplasser, legge til rette for økt samarbeid om felles utfordringer og felles løsninger, samt å ivareta og forsterke Nordlands posisjon i nordområdene.

Kulturbasert næringsutvikling og Den verdifulle kystkulturen er prioriterte satsinger i Utviklingsprogram Nordland 2008-2011. Andre aktuelle prioriterte prosjekt i UPN er:

- Utvikle kulturbaserte reiselivsprodukter og reiselivspakker
- Oppfølging av strategisk plan for småskala matproduksjon
- Tiltrettelegging av kulturminner og naturvernområder for bevaring og bruk
- Profilering av opplevelser i Nordland og Nord-Norge
- Innovative opplevelser og reisemålsutvikling
- Samarbeid og kompetanseutvikling i reiselivet
- Grønt reiseliv i Nordland

Fotnoter

- 1 Verdiskaping i en utvalgt kystregion. Svar på Miljøverndepartementets oppdrag. Notat fra Riksantikvaren, Planavdelingen 18.08.2004
- 2 Kulturminneplan for Lofoten. Utvalgte nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2008
- 3 Kulturminneplan for Lofoten. Utvalgte nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2008
- 4 Mellom næringsutvikling og kulturminneforvaltning – undervegsvaluering av "Den verdifulle kystkulturen i Nordland", NF-arbeidsnotat nr.1007/2008
- 5 Verdiskaping på tvers – dybdestudier blant pilotprosjekter i verdiskapingsprogrammet for kulturminner, NF-Rapport, nr 5/2010, s 9
- 6 Mellom næringsutvikling og kulturminneforvaltning – undervegsvaluering av "Den verdifulle kystkulturen i Nordland", NF-arbeidsnotat nr.1007/2008
- 7 VRI Nordland er et 3-årig regionalt innovasjonsprogram. Programmet er utviklet i samarbeid mellom Partnerskap Nordland og forsknings- og utdanningsmiljøer i regionen. Programmet skal finansiere forsknings- og utviklingsarbeid i næringslivet i Nordland innenfor utvalgte satsingsområder. Reiseliv er ett av satsingsområdene.
- 8 OVE-sentret står for Opplevelsesbasert verdiskaping som skal opprettes i samarbeid mellom Høgsskolen i Bodø og Nordlandsforskning fra 2011. Arbeidet vil være konsentrert omkring kunnskap om opplevelsesbasert verdiskaping lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Det finnes ingen lignende senter i Norge i dag.
- 9 Quaduple helix modellen er utarbeidet av følgeevaluatorene Nordlandsforskning og Telemarksforskning.
- 10 Mellom næringsutvikling og kulturminneforvaltning – undervegsvaluering av "Den verdifulle kystkulturen i Nordland", NF-arbeidsnotat nr.1007/2008

Kjeøy gamle handelssted. Foto: Bjarne J. Eriksen

Bakgrunnen for Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet er Regjeringens ønske om å satse på utvikling av lokalsamfunn og næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer.

Verdiskapingsprogrammet har hatt tre hovedmål:

- Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner
- Ta bedre vare på kulturarven.
- Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs.

De elleve prosjektene som ble plukket ut er forskjellige når det gjelder både organisering og innhold. Pilotprosjektene ble valgt for å framskaffe gode eksempler på hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Verdiskapingsprogrammet avsluttes i 2010. Alle pilotprosjekter lager sine egne sluttrapporter. Riksantikvaren vil avgi sin rapport til Miljøverndepartementet i mars 2011.